

GEÇ HİTİT KRALLIKLARINDA GİYİM KUŞAM

Hazırlayan: Tayfun YILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Bilcan GÖKCE

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İĞDIR/2023

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GEÇ HİTİT KRALLIKLARINDA GİYİM KUŞAM

Tayfun YILMAZ

ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

IĞDIR/2023

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Tayfun YILMAZ

ÖZET

GEÇ HITİT KRALLIKLARINDA GİYİM KUŞAM

YILMAZ, Tayfun

Yüksek Lisans Tezi

Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilcan GÖKCE

Aralık- 2023, 111 sayfa

Tezimizde toplam 123 adet kabartma ışığında Geç Hitit Krallıklarında giyim kuşam değerlendirilmiştir. Ayrıca Geç Hititlerde giyim kuşama dair verileri kabartmaların yanı sıra sınırlı sayıdaki arkeolojik buluntu ile yazılı metinlerden de elde etmekteyiz. Bu veriler ışığında Geç Hitit Krallıklarının yaşamında elbiseler, başlıklar, ayakkabılar ve giysi aksesuarlarında hem çeşitlilik hem de farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Giyim kuşam ve aksesuarlardan süslü olanlar toplumun üst kesimi ve daha sade olanlar ise halk veya daha alt statüye sahip kişiler tarafından kullanılmıştır. Kabartmalarda tasvir edilmiş erkek ve kadın figürlerinde görülen kıyafet, başlık, ayakkabı biçimleri ile kullanış tarzı Geç Hititlilerin giyim kuşamlarını kapanma, süslenme gibi işlevlerin yanı sıra coğrafi şartlara uygun şeklide tasarladıklarını gösterir. Yeni Assur dönemi yazılı metinlerinden Geç Hititlerde dokumanın hammaddesinin yün, deri ile ketenin olduğu ve giysilerde renkli kumaşların kullanıldığı bilinmektedir. Geç Hititlerde dokumacılıkta kullanılan aletler ise iğ, dokuma tarağı ve mekik/spatulalardır. Dönemin kabartmaları ve kazılardan bilinen metal aksesuarlar Geç Hitit Krallıklarında dokumacı ve dericilerin yanı sıra metal ile mücevher ustalarının da önemli bir yerinin olduğunu gösterir. Kabartmalarda betimlenmiş erkek ve kadın figürlerinin elbise modelleri kendi içinde farklılıklar gösterir. Erkek elbise modelleri kendi içinde beş gruba ayrılır; diz kapağına kadar inen tek parça tunik, anvelop tipi kıyafetler, ayak bileklerine kadar uzanan tek parça uzun tunik, üstü gömlek alt kısmı pantolon, ayak bileklerine kadar inen tek parça yırtmaçlı tunik. Kadın elbise modelleri ise ayak bileklerine kadar uzanan tek parça tunik ile yırtmaçlı elbisedir. Elbiselerin üzerinde zaman zaman manto, cepken, pelerin ve şal da kullanılmıştır. Erkek figürlerinin başında görülen başlıklar miğfer ve polostur. Kadın figürlerinin başında ise bel ya da ayak bileklerine kadar inen bir örtü ya da polos ve bu polos ile bağlantılı başörtüsü kullanılmıştır. Ayakkabı olarak ise ucu kalkık Hitit tarzı ayakkabı, ayağı saran ayakkabı, Arami tipi sandalet, uzun çizme ve bantlardan oluşan sandalet görülür. Elbiseler ve başlıklarda dikey-yatay kısa çizgiler, rozetler, iç içe kare motifleri, yarım daireler, nokta dizileri, spiraller, diagonal şeritler, zikzak motifleri, şimşek demetleri, göz motifi ve gamalı haç kullanılan başlıca desen ve süslemelerdir. Arkeolojik verilerden Geç Hititlerde giyim kuşam ile bağlantılı olarak kullanılan aksesuarların olduğu da anlaşılmaktadır. Giyim kuşamda aksesuarlar iki grupta toplanmıştır. Bunlardan ilki; giysi ile bağlantılı olarak kullanılan fibula, kemer/kuşak, süs iğneleridir. İkinci aksesuar ise takılardır.

Anahtar Kelimeler: Geç Hitit, kadın, dokuma, giyim kuşam, müzik.

ABSTRACT

CLOTHING IN THE NEO-HITTITE KINGDOMS

YILMAZ, Tayfun

Master's Thesis

Archaeology Department

Supervisor: Assoc. Dr. Bilcan GOKCE

December-2023,111 Pages

In our thesis, clothing in the Neo-Hittite Kingdoms was evaluated in the light of a total of 123 reliefs. In addition, we obtain data on clothing in the Neo-Hittites from reliefs as well as from a limited number of archaeological finds and written texts. In the light of this data, it has been determined that there were both diversity and differences in dresses, headdresses, shoes and clothing accessories in the life of the Neo-Hittite Kingdoms. Among the clothing and accessories, the ornate ones were used by the upper segment of the society and the simpler ones were used by the public or people with lower status. The styles of clothes, headgear and shoes seen in the male and female figures depicted in the reliefs, as well as the way they are used, show that the Neo-Hittites designed their clothing in accordance with geographical conditions, as well as for functions such as covering and adornment. It is known from the written texts of the Neo-Assyrian period that in the Neo-Hittites, the raw materials of weaving were wool, leather and linen and that colorful fabrics were used in clothing. The tools used in weaving in the Neo-Hittites were spindles, reeds and shuttles/spatulas. The reliefs of the period and the metal accessories known from excavations show that metal and jewelry masters, as well as weavers and leatherworkers, had an important place in the Neo-Hittite Kingdoms. The dress models of the male and female figures depicted in the reliefs differ among themselves. Men's dress models are divided into five groups; One-piece tunic that goes down to the kneecap, wrap-type clothes, one-piece long tunic that goes down to the ankles, a shirt with the bottom part trousers, a one-piece slit tunic that goes down to the ankles. Women's dress models include a one-piece tunic that extends to the ankles and a slit dress. Coats, jackets, capes and shawls were also used on dresses from time to time. The headgear seen on the male figures' heads are helmets and polos. On the heads of female figures, a veil or polos that reaches down to the waist or ankles and a headscarf associated with this polos are used. As for shoes, you can see Hittite style shoes with upturned toes, foot-hugging shoes, Aramaic type sandals, long boots and sandals consisting of straps. Vertical-horizontal short lines, rosettes, nested square motifs, semicircles, dot series, spirals, diagonal stripes, zigzag motifs, lightning bolts, eye motifs and swastikas are the main patterns and decorations used on dresses and headdresses. It is also understood from archaeological data that there were accessories used in connection with clothing in the Neo-Hittites. Accessories in clothing are grouped into two groups. The first of these; Fibula used in connection with clothing, belt/sash and ornamental pins attached to weaving. The second accessory is jewelry.

Keywords: Neo-Hittite, woman, weaving, clothing, music.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Tez çalışmamızda, Anadolu’da kurulmuş önemli bir uygarlık olan Hititlerin, Ege Göçleri sonunda yıkılmasından sonra ortaya çıkan ve Hititlerin izlerini taşıyan Geç Hitit Krallıklarında giyim kuşam incelenmiştir. Bu amaçla daha önce yapılmış olan çalışmalarda göz önünde bulundurularak bugüne kadar ele geçmiş arkeolojik veriler toplanarak yeniden değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Geç Hitit Krallıklarında giyim kuşamda sosyal sınıf farkı, cinsiyet ayrımı ile giyim kuşamın işlevleri ve giyim kuşamı etkileyen etkenlerin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında her türlü bilgi birikimini paylaşan, yol gösteren, Yüksek Lisans boyunca yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Bilcan GÖKÇE’ye, teze katkı sağlayan Doç. Dr. Rıfat KUVANÇ ile Doç. Dr. Pınar PINARCIK’a sonsuz saygılarımı sunarım. Ayrıca bugünlere ulaşmamı sağlayan anneme, babama ve bana her türlü desteği veren eşim Aydagül YILMAZ’a teşekkür ederim.

Tayfun YILMAZ

İĞDIR/2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
HARİTALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	3
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	5
3.1. Materyal.....	5
3.2. Yöntem	5
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	7
4.1. Coğrafya ve Siyasi Tarihçe	7
4.2. Geç Hitit Krallıklarında Giyim Kuşam	9
4.2.1. Askeri Birliklerde Giyim Kuşam.....	9
4.2.1.1. Elbiseler	9
4.2.1.2. Başlıklar	10
4.2.1.3. Ayakkabılar	12
4.2.1.4. Aksesuarlar	12
4.2.2. Avcılarda Giyim Kuşam	13
4.2.2.1. Elbiseler	13
4.2.2.2. Başlıklar	14
4.2.2.3. Ayakkabılar	15
4.2.2.4. Aksesuarlar	15
4.2.3. Dini Giyim Kuşam.....	15
4.2.3.1. Elbiseler	19
4.2.3.2. Başlıklar	22
4.2.3.3. Ayakkabılar	23
4.2.3.4. Aksesuarlar	24
4.2.4. Müzisyenlerde Giyim Kuşam	24
4.2.4.1. Elbiseler	25
4.2.4.2. Başlıklar	26

4.2.4.3. Ayakkabılar	26
4.2.4.4. Aksesuarlar	26
4.2.5. Saraylılar veya Soylularda Giyim Kuşam	27
4.2.5.1. Elbiseler	28
4.2.5.2. Başlıklar	30
4.2.5.3. Ayakkabılar	31
4.2.5.4. Aksesuarlar	32
4.2.6. Zanaat – Meslek Sahibi Kişilerde Giyim Kuşam	34
4.2.6.1. Elbiseler	34
4.2.6.2. Başlıklar	34
4.2.6.3. Ayakkabılar	35
4.2.6.4. Aksesuarlar	35
4.2.7. Hizmetlilerde Giyim Kuşam	35
4.2.7.1. Elbiseler	36
4.2.7.2. Başlıklar	36
4.2.7.3. Ayakkabılar	36
4.2.7.4. Aksesuarlar	36
5. SONUÇ	39
KAYNAKLAR	45
KATALOG	50
ÖZGEÇMİŞ	112

KISALTMALAR DİZİNİ

cm	Santimetre
çiz	Çizim
fig	Figür
fot	Fotoğraf
km	Kilometre
lev	Levha
m	Metre
mö	Milattan Önce
pl	Plate
res	Resim
s	Sayfa
ss	Sayfalar
şek	Şekil
taf	Tafel

HARİTALAR DİZİNİ

Sayfa No

Harita 4.1. Geç Hitit Coğrafyası	8
---	---

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 4.1. Askeri birliklerden elbise örnekleri	10
Şekil 4.2. Askeri birliklerden başlık örnekleri	11
Şekil 4.3. Askeri birliklerden ayakkabı örnekleri	12
Şekil 4.4. Avcı figürlerinde elbise örnekleri	14
Şekil 4.5. Avcı figürlerinde başlık örnekleri	14
Şekil 4.6. Tanrıça figürlerinde elbise örnekleri	20
Şekil 4.7. Tanrıça figürlerinde başlık ve ayakkabı örnekleri	20
Şekil 4.8. Tanrı figürlerinde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri	21
Şekil 4.9. Din görevlilerinde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri	22
Şekil 4.10. Müzisyenlerde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri	26
Şekil 4.11. Saraylı veya soylu figürlerde elbise örnekleri	29
Şekil 4.12. Saraylı veya soylu figürlerde başlık ve ayakkabı örnekleri	31
Şekil 4.13. Saraylı veya soylu figürlerde aksesuar örnekleri	33
Şekil 4.14. Zanaat-meslek sahibi figürlerde giyim kuşam örnekleri	35
Şekil 4.15. Hizmetlilerde giyim kuşam örnekleri	36
Şekil 4. 16. Dokumaya dair veriler	37
Şekil 4.17. Kumaş Desenleri	37
Şekil 4. 18. Giyim kuşam ile bağlantılı takılar	38

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçmesi ve bunu takip eden süreçte giyim kuşam sürekli bir değişim içinde olmuştur. Nitekim bu değişimde sosyo-ekonomik durum başta olmak üzere coğrafi şartlar ve cinsiyet etkisi oldukça önemlidir. “*Başlangıçta insanoğlu bitkilerin yumuşak lif ve yaprakları ile hayvan postlarını kullanarak basit ve gösterişsiz giysiler üretmişken, devletleşme ve gelişen teknolojiye bağlı olarak yaşanan önemli gelişmeler şüphesiz ki insanoğlunun giyim kuşamına da yansımıştır*”¹. Keza giyim kuşamdaki bu gelişmeyi kıyafetlerdeki çeşitlilik, dokumalarda kullanılan süslemeler ve bunların işleme tekniklerinde görebilmekteyiz. Toplumlarda önemli bir yeri olan giyim kuşam ile ilgili veriler yazılı metinler başta olmak üzere özellikle görsel sanatlara yansımıştır.

Eskiçağ toplumlarında giyim kuşama dair görsel veriler duvar resimleri, kabartmalar, heykeller ve birçok metal eserde tasvir edilmiştir. Giyim kuşam ile betimlenmiş erkek, kadın, çocuk, tanrı, tanrıça, mitolojik yaratık gibi figürler av, savaş, ziyafet ve dini konulu sahnelerde tasvir edilmiştir. Söz konusu sahnelerden giyim kuşama dair elbiseler, başlıklar, ayakkabılar ile takı ve aksesuarlar hakkında bilgiler edinmekteyiz. Giyim kuşama dair bu verileri hemen hemen her dönemde görmek mümkündür. Ancak Yeni Assur, Urartu, Frig ve Yeni Babil gibi Geç Hitit ile çağdaş uygarlıkların sanatında betimlenmiş kıyafetler ile aksesuarlar, bölgeler ya da kültürler arası etkileşimi ortaya çıkarmada bizim için oldukça önem arz etmektedir.

“*Demirin yavaş yavaş yaygınlaşan kullanımı ve Deniz Halkları’nın Kargamış, Kizzuwatna ve Alaşiya’da yaptıkları kimi yıkımlar dışında bütün bu göç dalgalarından en az etkilenen bölge Güney ve Güneydoğu Anadolu’dur*”². Bu kargaşadan kurtulabilen prensler güneye inerek geleneksel Hitit kültürünü devam ettirmişlerdir. Ayrıca Geç Hitit beylikleri Bedevi-Arami, Hitit-Luvi ve Hurri öğelerince kurulmuş ve “Geç Hitit” ya da “Syro-Hitit Beylikleri” olarak adlandırılmıştır³. Bu beylikler şunlardır; Kargamış, Pattin (Unqi),

¹ B. Gökce, “Urartu Giyim Kuşamına Sosyo-Kültürel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/2, 2016, s. 421.

² V. Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, 2002, s. 195.

³ Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s. 195.

Sam'al, Gurgum, Melid, Kummuhu, Que ve Hilakku, Tabal'dır"⁴. Söz konusu beyliklere ait arkeolojik verilerden giyim kuşamın Geç Hititlerde önemli bir yere sahip olduğu ve kendi içinde çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tezimizde kabartmalar başta olmak üzere arkeolojik buluntular ve sınırlı sayıdaki yazılı metinler ışığında Geç Hititlerde giyim kuşam değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Geç Hititlerde askeri giyim kuşam, avcılarda giyim kuşam, din görevlilerinde giyim kuşam, saraylılar veya soylularda giyim kuşam, zanaat-meslek sahibi kişiler ile hizmetlilerde giyim kuşam çalışılmıştır. Böylelikle Geç Hititlerde giyim kuşamdaki sosyal sınıf farkı ve cinsiyet ayrımı ile giyim kuşamın işlevleri, giyim kuşamı etkileyen etkenler, bunların üretimi ve üreticilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Geç Hititlerde giyim kuşam üzerine yapılmış olan çalışmalar da tezimizde kullanılmıştır. Yapacağımız bu tez çalışmasının sonucunda Geç Hitit Krallıklarında giyim kuşama dair ulaştığımız sonuçlar ile bilinenlere yeni katkı ve öneriler sağlanmış olacaktır.

⁴ Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s. 195.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

“Geç Hitit Krallıklarında Giyim Kuşam” şeklinde belirlenmiş olan çalışmamızda öncelikle “Coğrafya ve Siyasi Tarihçe” başlığı oluşturulmuştur. Bunun akabinde “Bulgular ve Tartışma” başlığı altında “Askeri Birliklerde Giyim Kuşam”, “Avcılarda Giyim Kuşam”, “Dini Giyim Kuşam”, “Saraylılar veya Soylularda Giyim Kuşam”, “Müzisyenlerde Giyim Kuşam”, “Zanaat-Meslek Sahibi Kişilerde Giyim Kuşam” ve “Hizmetlilerde Giyim Kuşam” olmak üzere alt başlıklar oluşturulmuştur.

MÖ. I. Binde Ön Asya’nın önemli uygarlıklarından Geç Hitit coğrafyası ve siyasi tarihçesini yazmada çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. A. Sagona ve P. Zimansky tarafından 2015 yılında yapılan “Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye’nin En Eski Kùltürleri MÖ 1.000.000 – 500” kitap çalışması ilk başvuru kaynağımızdır. Bunu 2009 yılında M. Alparslan tarafından yayınlanan “Hititoloji’ye Giriş” ve V. Sevin tarafından 2002 yılında yapılmış olan “Anadolu Arkeolojisi” adlı kitap çalışmaları izler. Bu temel kaynakların yanı sıra Geç Hititler üzerine yapılmış tez çalışmaları da başvuru kaynaklarımız olmuştur.

Geç Hititlerde giyim kuşamı incelemek için öncelikle kabartmalarda betimlenmiş erkek, kadın, çocuk, tanrı, tanrıça gibi figürlerin kıyafetlerini belirlemek gerekiyordu. Bu bağlamda çalışmamızın katalog kısmında sistematik kazılar, yüzey araştırmaları ya da tesadüfen bulunmuş toplam 123 adet kabartma incelenmiştir. Bu kabartmalar arasında orthostatlar, steller, heykeller ve kaya kabartmaları yer almaktadır. W. Orthmann tarafından yazılmış olan “Untershungen zur Späthethitischen Kunts” adlı kitap çalışması kabartmaları belirlemede tez konumuzun başlıca kaynağı olmuştur. Yine eserlerin ikonografik değerlendirmesi için Muhibbe Darga’nın “Hitit Sanatı” ve Ekrem Akurgal’ın “The Art of the Hittites” isimli yayınlarından da yararlanılmıştır.

Geç Hitit Dönemi’nde giyim kuşam üzerine yapılmış çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılmış ilk ve tek çalışma 2018 yılında J. Aydın tarafından yapılan “Karkamış Geç Hitit Orthostatlarında Kıyafetler” isimli tez çalışmasıdır. Kıyafetler, başlıklar ve ayakkabıların ele alındığı tez çalışması, bizim için birincil kaynak olmuştur. Ayrıca çalışmamızda askeri, avcı, dini, soylu, meslek sahibi ve hizmetlilerin giyim kuşamlarından elbise, başlık, ayakkabı ve aksesuarların belirlenmesinde W. Orthmann’ın 1971 tarihli “Untershungen zur Späthethitischen

Kunts” ve Muhibbe Darga’nın 1996 tarihli “Hitit Sanatı” kitapları ile 2022 yılında M. Karakaya’nın yaptığı “Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili” adlı tez çalışması başvuru kaynakları olmuştur. Kabartmaların ya sıra arkeolojik kazılarından (Zincirli, Karkamış ve Hamzatepe gibi) ele geçmiş ve giyim kuşam ile bağlantılı takı veya aksesuarlar da bulunmaktadır. B. Uysal ve A. Çifçi, tarafından 2023 yılında yayımlanan “Elbistan Karahöyük ve Hamzatepe Kazıları 2021” ile L. Woolley’e ait 1939 tarihli “The Iron-Age Graves of Carchemish” isimli makaleler ile W. Andrae tarafından 1943’te çalışılmış olan “Die Kleinfunde von Sendschirli” adlı kitap çalışması takı veya aksesuarlar konusunda önemli veriler sunan kaynaklardır.

Tezimizde yazılı metinlerin incelenmesinde J. D. Hawkins’in 2000 tarihli “Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions I/I: Karatepe, Karkamis, Tell Ahmar, Maras, Malatya, Commagene” isimli çalışması başvuru kaynağı olarak yerini almıştır. Assur Krallarının Geç Hitit coğrafyasına askeri seferler düzenlediği ve bu seferler sırasında birçok ganimeti ülkesine getirdiği bilinmektedir. Bu ganimetler arasında giyim kuşam ile ilişkili veriler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Assur kaynaklarından “Ancient Records of Assyria and Babylonia” ve “The Royal Inscriptions of Tiglath-Pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria” isimli kaynaklardan istifade edilmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Tez çalışmamızın konusu Geç Hitit Krallıklarında giyim kuşamıdır. Konumuz ile bağlantılı olarak Geç Hitit Dönemi kazı ve yüzey çalışmalarında tespit edilmiş 123 adet kabartma incelenmiştir. Bu kabartmalar arasında steller, orthostatlar, kaya kabartmaları ve heykeller yer almaktadır. Giyim kuşam ile bağlantılı kabartmalar askeri, dini, krali, saraylı veya soylu, zanaat-meslek sahibi ve hizmetliler olarak sınıflandırılmış ve bunların kendi içinde bir kataloğu yapılmıştır. Ayrıca Yeni Assur dönemi yazılı metinlerinde Geç Hititlere dair verilerin bulunduğu metinler değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra Zincirli kazısı başta olmak üzere Karkamış ve Elbistan Karahöyük ile Hamzatepe kazılarında ele geçmiş giyim kuşam ile bağlantılı verilerde tezimiz kapsamına alınmıştır. Böylelikle katalogdaki veriler ile yazılı metinler ve kazı buluntuları ışığında tez metni oluşturulmuştur.

3.2. Yöntem

“Geç Hitit Krallıklarında Giyim Kuşam” adlı tezimiz beş ana bölüm içinde değerlendirilmiştir. Giriş bölümünde Geç Hititler hakkında genel bilgi verilmiş olup, konunun önemi ve amacı üzerinde durulmuştur. Kaynak özetleri kısmında tez konumuz üzerine daha önce yapılmış olan çalışmaların yanı sıra çalışma konumuza dair veriler içeren literatür hakkında genel bilgiler verilmiştir. Materyal ve yöntem bölümünde ise konumuzu oluşturan malzeme ile izlenen yönteme kısaca değinilmiştir. “Bulgular ve Tartışma” olarak tanımlanan 4. Bölüm ise kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır.

Bu ana başlık altındaki ilk alt bölüm olan 1. Bölüm “Coğrafya ve Siyasi Tarihçe” olarak isimlendirilmiştir. Bu bölümde Geç Hititlerin hâkimiyet kurduğu coğrafya tanımlanmış ve bir harita ile desteklenmiştir. Ayrıca özellikle Assur dönemi yazılı metinleri ışığında Geç Hitit dönemi politik yapısı ele alınmıştır.

İkinci alt başlık olan 2. Bölüm ise “Geç Hitit Krallıklarında Giyim Kuşam” şeklinde tanımlanmıştır. Kabartmalarda betimlenmiş figürlerin betimlendiği konulu sahnelerden yola çıkılarak, bu bölüm “Askeri Birliklerde Giyim Kuşam”, “Avcılarda Giyim Kuşam”, “Dini Giyim Kuşam”, “Saraylı ve Soylularda Giyim Kuşam”, “Müziyenlerde Giyim Kuşam”, “Zanaat-Meslek Sahibi Kişilerde Giyim Kuşam” ve “Hizmetlilerde Giyim Kuşam” olmak üzere altı alt başlıkta incelenmiştir.

Kabartmalardaki veriler ışığında bu alt başlıklar elbiseler, ayakkabılar, aksesuarlar ve başlıklar olarak ele alınmıştır.

Sonuç bölümün de ise elde edilen veriler ışığında Geç Hititlerde giyim kuşamın kadın ve erkeklerde kullanımı, elbise, başlık, ayakkabı çeşitleri, kıyafetlerde görülen süslemeler ile giyim kuşamın toplumsal statüsü üzerinde durulmuştur. Tez çalışmamız kaynakça ve katalog ile sonlandırılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Coğrafya ve Siyasi Tarihçe

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra demirin yaygın kullanılması ve Deniz Halklarının yaptıkları yıkımlar ile göç dalgalarından en az etkilenen bölge Güney ve Güneydoğu Anadolu'dur⁵. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra canını kurtaran prensler güneye çekilerek Hitit kültürünü bir süre daha devam ettirdiler⁶. Ayrıca bölgeye Aramiler, Luwiler ve Hurriler başta olmak üzere göçlerle çeşitli topluluklar da gelmiştir. Bu topluluklar arasında Geç Hitit Krallıkları da yer almaktadır⁷.

Geç Hitit Krallıklarının coğrafi olarak dağılım alanı şu şekilde açıklanmıştır: *“Tuz Gölü’nden Akdeniz’e kadar güney doğrultusunda çekilecek bir çizgi bunların batı sınırını belirler. Kuzey sınırı ise, yine Tuz Gölü’nden Malatya’ya kadar, doğuya doğru çekilecek bir çizgidir. Bölgenin doğu sınırını da, Malatya’dan güneye, Karkamış’a uzanacak bir çizgi belirler”*⁸.

Bu sınırlar içinde çeşitli ve farklı isimlerde krallıklar ya da beylikler hüküm sürmüştür. “Geç Hitit” ya da “Syro Hitit Beylikleri” denen bu krallıklar şu şekildedir: *“Gaziantep’te Kargamış; Antakya ve Amuk Ovası dolaylarında Pattin (Unqi); Gaziantep ve güneyinde Sam’al; Kahramanmaraş ve dolaylarında Gurgum; Malatya ve çevresinde Melid; Adıyaman dolaylarında Kummuhu; Çukurova ve kuzeyinde Que ve Hilakku; Kayseri ve dolayları Tabal’dır”*⁹. Bulundukları coğrafi konum itibarıyla bu kentlerin her biri stratejik öneme de sahiptir. Bu bağlamda bu kent devletleri Urartu ve Assur Devletleri arasında ticari, politik ve sosyal alanda birer güç unsuru da olmuşlardır¹⁰.

Bugüne kadar tespit edilmiş olan arkeolojik ve filolojik veriler bu krallıkların politik tarihini anlaşılır bir kronoloji içinde belirlemede yeterli değildir. Bunun başlıca

⁵ V. Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s. 195, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 195.

⁶ Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, s. 195.

⁷ P. Pınarcık, “Geç Hitit Döneminde Toroslardan Amanoslara Uzanan Bölgedeki Ekonomik Faaliyetler”, *Belleken*, LXXXII/294, 2018, s. 294.

⁸ İ. Yüksel, *Geç Hititler İçinde Anadolu*, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı), Kahramanmaraş, 2014, s. 5.

⁹ M. Alparlan, *Hititoloji’ye Giriş*, İstanbul, 2009, ss. 138-139.

¹⁰ H. A. Şahin, “Geç Hitit Beylikleri”, *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 2019, s. 133.

nedeni ilgi çekici yanı olan anıtsal heykeltıraşlık eserlerinden kaynaklanmaktadır. İlk günden itibaren kazısı yapılan Geç Hitit merkezlerinde heykeltıraşlık eserleri ön planda tutulmuş ve çanak çömlek ile evsel kalıntılara az özen gösterilmiştir¹¹. Karışıklığa yol açan ikinci etken ise Geç Hititlere ait yazılı verilerin oldukça az ve tarihsel bilgi açısından fakir oluşudur¹². Bu nedenle Yeni Assur belgeleri Geç Hitit Krallıklarının politik kronolojisine dair veri almamızı sağlayan ana bilgi kaynağıdır. Assur kralı I. Tiglat-Pileser (MÖ. 1114-1077) dönemine ait yıllıklar Geç Hititlerden söz eden ilk belgelerdir¹³. Ayrıca Yeni Assur krallarından II. Assurnasirpal (MÖ. 883-859) Karkamış'ı yeniden vergiye bağlamış ve III. Şalmaneser (MÖ. 858-824) ise Til Barsip'i alarak bir eyalet merkezi durumuna sokmuştur. Assur Devleti III. Tiglat-pileser (MÖ. 744-727) ile birlikte Geç Hitit coğrafyasına son kez sefer yapar. Son olarak II. Sargon (MÖ. 722-705) döneminde Arami ve birçok Geç Hitit Kent Devleti Yeni Assur Krallığı'nın hâkimiyeti altına girmiştir¹⁴.

Harita 4.1. Geç Hitit Coğrafyası¹⁵

¹¹ A. Sagona ve P. Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 – 500*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015. s. 261.

¹² Sagona ve Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 – 500*, s. 261.

¹³ Sagona ve Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 – 500*, s. 262.

¹⁴ Sagona ve Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 – 500*, ss. 262-263.

¹⁵ B. Gökce ve P. Pınarcık, “Geç Hitit Kent Devletleri Dönemi Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, CEDRUS, VIII, 2020, s. 149, fig. 1

4.2. Geç Hitit Krallıklarında Giyim Kuşam

4.2.1. Askeri Birliklerde Giyim Kuşam

MÖ. I. binde Ön Asya'nın önemli güçlerinden biri olan Geç Hititlerde ordu ve askeri teçhizatlar da önemli bir yere sahiptir. Bu konu ile ilgili verileri başta kabartmalı Orthostatlar ve steller olmak üzere yazılı metinlerden elde etmekteyiz. Askeri birlikler arasında piyadeler, saray muhafızları, süvariler ve arabalı birlikler yer alır. Bu birliklerin kullandığı askeri teçhizatlar ise kalkan, mızrak, ok ve yay ile iki tekerlekli savaş taşıtlarından oluşur. Nitekim Karatepe¹⁶ (Karatepe A/4, A/28, A/31) (kat. no. 1-3), Karkamış¹⁷ (Karkamış C/5, C/6, C/7, C/8, C/12, C/11, C/14a, F/1, F/2, F/3, F/4, G/3, G/2, G/4) (kat. no. 4-17), Tainat¹⁸ (Tainat 2) (kat. no. 18) ve Zincirli'de¹⁹ (Zincirli A/3, B/1, B/27) (kat. no. 19-21) bulunan savaş sahneleri ilgi kabartmalardan Geç Hitit Krallıklarında askeri giyim kuşam ile ilgili verileri de öğrenmekteyiz.

4.2.1.1. Elbiseler

Kabartmalar incelendiğinde toplam dört çeşit askeri kıyafet tespit edilmiştir. İlk tip elbise düz kesim olup diz kapağına kadar inen, kısa kollu, yuvarlak yakalı tek parça tuniktir (kat. no. 1, 3) (Şekil 4.1/1). İkinci tip elbise yine diz kapağına kadar inen, kısa kollu, yuvarlak yakalı etek uçları çift sıra bant veya püsküllerle bezeli, beli kemer/kuşaklı anvelop tiplidir (kat. no. 2, 8-14) (Şekil 4.1/3). İstisnai olarak kat. no. 2'de figürün eteğinin arka kısmı daha uzun tutulmuş olup, bu uzun parçanın yüzeyi geometrik motiflerle süslenmiştir. Ayak bileklerine kadar uzanan kısa kollu, yuvarlak yakalı, beli geniş kemer/kuşaklı elbise üçüncü tipi oluşturur (kat. no. 15-17) (Şekil 4.1/4-5). Son tip elbise yuvarlak yakalı, kısa kollu ve alt kısmı pantolon tarzında olandır (kat. no. 19, 21) (Şekil 4.1/6). Ayrıca arabalı birliklerde erkek figürleri kasa içinde yer aldığından dolayı, bunların elbiselerinin alt kısmının nasıl

¹⁶ H. Çambel, "Karatepe Heykeltraşlık Eserleri Hakkında Bazı Mülahazalar", *Belleten*, 13/49, 1949, s. 27, lev. XI/7; W. Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, 1971, Bonn, taf. 16/c, 17/g, 18/a.

¹⁷ D. G. Hogarth, *Carchemish I: Introductory, The Trustees of the British Museum*, 1914, London, pl.B2a-b, pl. B3a-b, pl. B4a-b, pl. B5a-b; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 24/a, c, d, f, taf. 25/a, b, d, taf.28/e-f, taf. 29/a-b, taf.31/a-d; J. Aydın, *Karkamış Geç Hitit Ortostatlarında Kıyafetler*, (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2018, Aydın, kat. no. 22-37.

¹⁸ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 52/f.

¹⁹ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, abb. 96, taf. 34/c, abb. 102, taf. 39, abb. 130, taf. 44; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 55/b, taf. 57/a, taf. 60/c.

ve nerede sonlandırıldığı anlaşılamamaktadır. Ancak bu birliklerin elbiselerinin üst kısmının yuvarlak yakalı, kısa kollu ve belinin kemer/kuşaklı olduğu görülebilmektedir (kat. no. 4-7, 18, 20).

Şekil 4.1. Askeri birliklerden elbise örnekleri²⁰

4.2.1.2. Başlıklar

Geç Hitit askeri birliklerinin elbiselerinde olduğu gibi başlıkları da kendi içinde çeşitlilik gösterir. Kullanılan ilk başlık tipi fazla yüksek olmayan konik miğferdir (Şekil 4.2/1). Bu tip başlığın alt tarafı yarı küre biçiminde başlayıp tepeye doğru daralır (kat. no. 2, 19, 21). Konik miğferler arasında tepe kısmı sivri (kat. no. 3) (Şekil 4.2/3) bir örnek de bulunmaktadır. Bu tip başlıklar genellikle piyade ve süvari birlikleri tarafından kullanım görmüştür.

İkinci tip başlık sorguçlu miğferlerdir. Bu miğferler kendi içinde alçak ve yüksek boyutlu olarak çeşitlilik gösterir. Alçak boyutluların alt bölümü yarı küre, üst

²⁰ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 1-21).

kesimi ise ovalimsi olup tepeden geriye doğru sarkıtılmış üst üste iki adet yarım ay biçimli sorguç bulunur (kat. no. 1) (Şekil 4.2/2). Bir diğer tip alçak boyutlu miğferin tepe kısmı öne doğru yay şeklinde kıvrılmış olup, bunun tepe kısmında yer alan sorguç da üst üste bindirilmiş yarım ay biçimlidir (kat. no. 3) (Şekil 4.2/3). Yüksek boyutlu miğferlerin alt bölümü yarı küre olup üst tarafa doğru sivrileşmektedir. Bunlarında tepe kısmında öne ve arkaya doğru sarkıtılmış birer yay biçimli sorguç yer alır (kat. no. 8-10) (Şekil 4.2/4). Bu tip miğferler arasında tepe kısmında üst tarafı dikey çizgilerle süslenmiş hilal formu sorguç mevcuttur (kat. no. 11-14) (Şekil 4.2/5). Bu tip başlıklar piyade birlikleri tarafından kullanılmıştır.

Şekil 4.2. Askeri birliklerden başlık örnekleri²¹

Askeri birliklerden olan saray muhafızlarının başı açık olup herhangi bir başlık kullanılmamıştır (kat. no. 15-17) (Şekil 4.2/6). Arabalı birliklerde saray muhafızlarında olduğu gibi çoğunlukla başları açık betimlenmiştir (kat. no. 4-7, 18). Ancak istisnai olarak Zincir kabartmasında arabayı kullanan figürün başında alçak boyutlu polos tipi bir başlık görülmektedir (kat. no. 20) (Şekil 4.2/7).

²¹ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 1-21).

4.2.1.3. Ayakkabılar

Geç Hitit Beylikleri askeri birliklerinin kullandığı ayakkabıların ilk grubunu çoğunlukla ayağı saran düz ayakkabı modeli oluşturur (kat. no. 2, 3, 19, 21). Bu tip ayakkabı uca doğru daralmaktadır. İkinci tip ayakkabı diz kapağına kadar uzanan ve uca doğru daralan uzun çizmedir (kat. no. 8-14) (Şekil 4.3/3). Üçüncü tip ayakkabı modeli ise saray muhafızlarının ayağında görülen ucu kıvrık Arami tipi sandalettir (kat. no. 1, 15-17) (Şekil 4.3/2). Arabalı birliklerinin belden aşağısı araba kasasında tasvir edildiği için bunların ayakkabı modelleri tespit edilememiştir (kat. no. 4-7).

Şekil 4.3. Askeri birliklerden ayakkabı örnekleri²²

4.2.1.4. Aksesuarlar

Askeri birliklerden saray muhafızları (kat. no. 15-17) ile piyadelerde (kat. no. 8-14) aksesuar kullanımı söz konusudur. Saray muhafızlarının kol bileklerinde açık uçlu bilezik görülür. Bu bileziklerin bitim kısmı sade veya hayvan başı (yılan, ejder) formunda sonlandırılmıştır. Saray muhafızı figürlerinde kullanılan bir diğer aksesuar tek kol bileğinde yer alan sarmal pazıbenttir. Söz konusu figürlerde bilezik ve pazıbent gibi takıların yanı sıra giysi aksesuarı olarak geniş kemer/kuşak kullanımı da görülür. Kabartmalarda betimlenmiş piyadelerin ise sadece kol bileğinde açık uçlu bilezik tasvir edilmiştir. Bunların yanı sıra piyade, süvari ve arabalı birliklerin elbiselerinde dar kemer/kuşak kullanımı da mevcuttur.

²² Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 1-3, 8-17, 19, 21).

4.2.2. Avcılarda Giyim Kuşam

Eski Çağ'da avcılık soyluluk ve güç gösterisi olarak görsel sanatlarda kullanılmıştır. Ayrıca avcılık sosyal hayatta boş zamanının bir eğlence aktivitesi olarak da değerlendirilmiştir²³. Geç Hitit Krallıklarında avcılığa dair betimlemelere Karatepe²⁴ (Karatepe A/3, A/29, A/15, B/14, B/15) (kat. no. 22-26), Karkamış²⁵ (Karkamış H/6, K/27, E/3) (kat. no. 27-29), Malatya²⁶ (Malatya B/1, B/2) (kat. no. 30-31), Zincirli (Zincirli A/7) (kat. no. 36), Tell Halaf (kat. no. 33-35) ve Sakçagözü'nde²⁷ (Sakçagözü B/1) (kat. no. 32) bulunan kabartmalarda rastlanır. Söz konusu kabartmalarda avcı figürleri, aslan, ayı, yabani boğa, tavşan, kuş, balık ve geyik gibi hayvanları avlarken tasvir edilmiştir. Nitekim avlanma sırasında mızrak, balta, yay ve ok ile ağ, kepçe gibi teçhizatlar ile tekerlekli taşıtlardan yararlanmışlardır²⁸.

4.2.2.1. Elbiseler

Kabartmalarda tasvir edilmiş avcı figürlerinde iki tip elbise kullanılmıştır. İlk tip yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı ve diz kapağına kadar inen anvelop elbisedir (kat. no. 22-24, 27, 29, 32) (Şekil 4.4/1-2). Elbiseler çoğunlukla sade olmakla birlikte Sakçagözü'nden kabartmada (Sakçagözü B/1) araba kasasında yer alan avcı figürlerinin kıyafetleri dikey çizgilerle süslenmiştir (kat. no. 32). Yine istisnai olarak Sakçagözü kabartmasında tekerlekli taşıta koşulan atların hemen önünde bulunan figürde elbise üzerine giydirilmiş önlük tarzı bir parça görülür (kat. no. 32) (Şekil 4.4/2). Önlük formlu bu parça koruyucu bir zırh görevi görmüş olmalıdır. İkinci tip elbise ise yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kuşaklı ve ayak bileklerine kadar inen tek parça yırtmaçlı tuniktir. Elbisenin yüzeyi dikey çizgilerle süslenmiştir (kat. no. 32) (Şekil 4.4/3). Bir diğer elbise tipi ise yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı ve diz kapağına kadar uzanan tek parça tuniktir (kat. no. 25,26,34, 35) (Şekil 4.4/4). Tell

²³ B. Gökce, "Urartu Krallığı'nda Av ve Avcılık", *XVII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara: 15-17 Eylül 2014), 2018, s. 320.

²⁴ H. Frankfort, *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, 1954, pl. 165/C; E. Akurgal, *Kunst der Hethiter*, 1961, taf. 147; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf.15/b, 17/h.

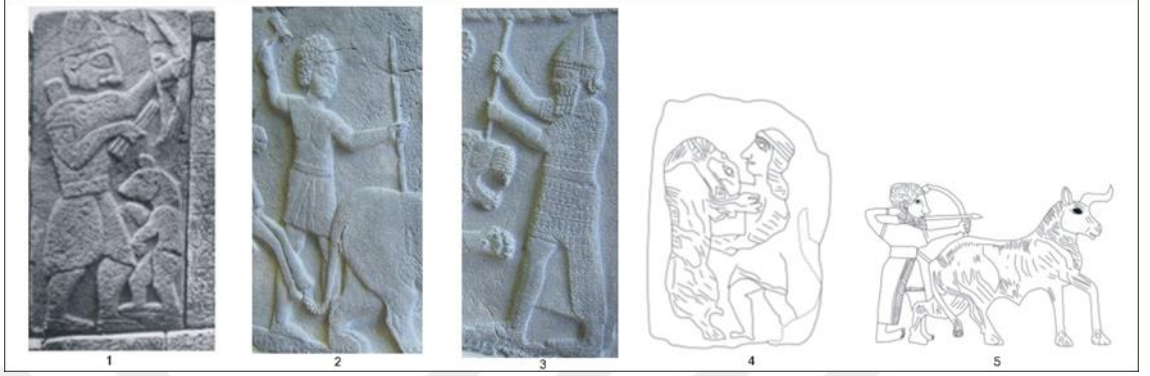
²⁵ A. Moortgat, *Die bildende Kunst des Alten Orients und die Berg-völker*, 1932, taf. 32/1; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 33/d, taf. 37/b.

²⁶ E. Akurgal, *Späthethitische Bildkunst*, 1949, taf. 24/b; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 42/a-b.

²⁷ J. Garstang, *The Hittite Empire*, 1929, pl. 46; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 51/c.

²⁸ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. P. Pınarcık, B. Gökce ve S. Ayakan, "Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Betimlenmiş Av Sahneleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Prof. Dr. Recep Yıldırım'a Armağan*, (eds. P. Pınarcık, B. Gökce, M. S. Erkek, S. C. Kandal), 2017, ss. 389-441, Ankara.

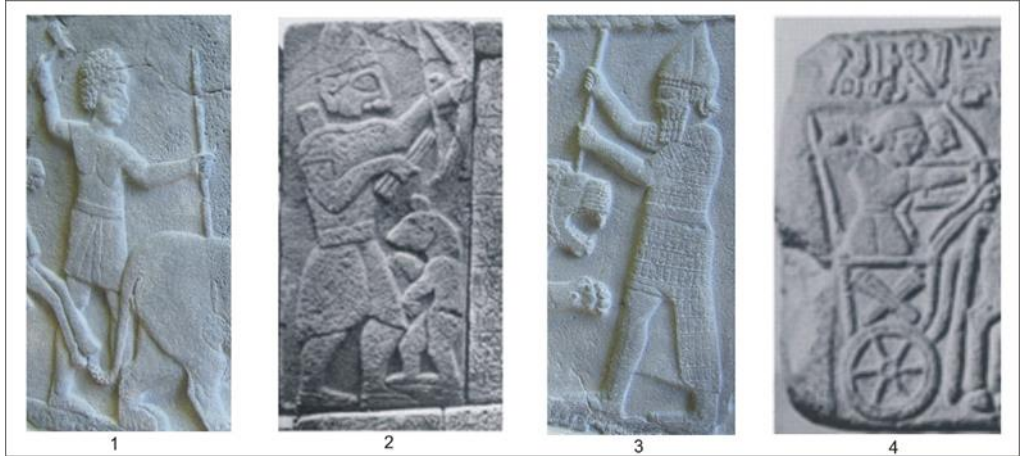
Halaf kabartmasında (Tell Halaf Ba/2) kısa tunik üzerinde ayak bileğine kadar inen ve kenarları püsküllü manto yer alır (kat. no. 35) (Şekil 4.4/5).

Şekil 4.4. Avcı figürlerinde elbise örnekleri²⁹

4.2.2.2. Başlıklar

Başı açık avcı figürlerinin yanı sıra (Şekil 4.5/1) bir başlığa sahip olanlar da betimlenmiştir. İlk tip başlık miğfer tarzıdır. Miğferler kendi içinde alçak (Şekil 4.5/2) ve yüksek boyutlu (Şekil 4.5/3) olabilmektedir. Tepesi hafif ovalimsi miğferler ile birlikte tepe kısmı sivri sonlandırılmış örnekler de vardır. Bir diğer başlık tipi ise alçak polostur (Şekil 4.5/4).

Şekil 4.5. Avcı figürlerinde başlık örnekleri³⁰

²⁹ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 22-36).

³⁰ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 22-36).

4.2.2.3. Ayakkabılar

Kabartmalarda betimlenmiş yaya avcı figürlerinde ayağı saran düz ayakkabı (kat. no. 24-27, 32), Arami tipi sandalet (kat. no. 22), ayağı saran ve ucu hafif kıvrık ayakkabı (kat. no. 29, 36) modelleri görülür. Araba kasasında bulunan avcı figürlerinin belden aşağısı görünmediğinden, bunların nasıl bir ayakkabı tipi kullandığı anlaşılamamaktadır. Ayrıca çıplak ayaklı betimlenmiş figürler de bulunmaktadır.

4.2.2.4. Aksesuarlar

Avcı figürlerinde aksesuar olarak bel kısmında dar ve orta genişlikte kuşak/kemer kullanılmıştır. Zincirli kabartmasında (Zincirli A/7) kemer/kuşaktan bir püskül sarkıtılmıştır (kat. no. 36).

4.2.3. Dini Giyim Kuşam

Geç Hitit Dönemi kabartmalarında betimlenmiş tanrıça, tanrı ve din görevlilerine ait figürler dini giyim kuşam hakkında önemli veriler sunar. Söz konusu figürlerden tanrıçalar; Darende³¹ (Darende 1) (kat. no. 37), Malatya³² (Malatya B/4) (kat. no. 38), Ördekburnu³³ (Ördekburnu 1) (kat. no. 39), Birecik³⁴ (kat. no. 40), Ancuzköy³⁵ (Ancuzköy 1) (kat. no. 41), Dokurcun³⁶ (kat. no. 42), Dülük Baba (kat. no. 43), Tavşantepe³⁷ (kat. no. 46), Karkamış³⁸ (Karkamış K/1, C/1, C/4, F/7b) (kat. no. 44,

³¹ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, Darende 1; J. D. Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Volume I, Part 1 Introduction, Karatepe, Karkamis, Tell Ahmar, Mara, Malatya, Commagene*, Berlin-New York, 2000, pl. 145-146; M. Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul, 2022, kat. no. 1.

³² Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 42/f; Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Volume I, Part 1 Introduction, Karatepe, Karkamis, Tell Ahmar, Mara, Malatya, Commagene*, pl. 164; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 2.

³³ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 48/g; B. Brandl, “Rakib’il and “kubaba of Aram” at Ördekburnu and Zincirli and New observations on Kubaba at Zincirli, Carchemish and Ugarit”, *Alphabets, Texts and Artifacts in the Ancient Near East*, (eds. I. Finkelstein, C. Robin, T. Römer), fig. 1, Paris; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 3.

³⁴ Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 4.

³⁵ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 5/g; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 5.

³⁶ B. Balçioğlu, *Gaziantep Arkeoloji Müzesi Geç Hitit Dönemi Taş Eserleri*, 2009, s. 17, Gaziantep; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 6.

³⁷ A. Lanaro, “A Goddess Among Storm-gods. The Stele of Tavşantepe and the Landscape Monuments of Southern Cappadocia”, *Anatolian Studies*, 65, 2015, 82, figs. 6-7; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 11.

³⁸ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 34/e; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 8.

52-54), Maraş³⁹ (kat. no. 45), Aslanlı Kapı⁴⁰ (Malatya A/7, A/5a) (kat. no. 47-49), Zincirli'den⁴¹ (Zincirli B/13b) (kat. no. 50-51) kabartmalar üzerinde tasvir edilmişlerdir. Geç Hitit dini yaşamında tanrıçaların önemli bir yerinin olduğu dönemin yazılı metinleri ve görsel sanatlarından bilinmektedir. Bilinen başlıca tanrıçalar Hepat, Kubaba ve Şauşga'dır. Tanrıçalardan Hepat kültü, ilk olarak Halep'te görülmüş ve buradan Anadolu'ya yayılarak Hitit panteonunda baş tanrıça olarak yerini almıştır⁴². Tanrıça Kubaba ise Kuzey Suriye kökenli olup Kizzuwat'nadan Orta Anadolu'ya yayılmıştır. Ancak Kubaba tanrıça Hepat kadar Hitit dininde önem kazanmamıştır⁴³. Son olarak tanrıça Şauşga'nın kökeni ise Mezopotamya'ya dayanır⁴⁴. Tanrıça Şauşga Akkad, Babil ve Assur'da İştär, Sümerlerde İnanna, Hurri ve Hititlerde ise Şauşga olarak tanımlanır⁴⁵.

Geç Hitit sanatında tanrıçalar kadar tanrıların da önemli bir yeri bulunur. Tanrı figürleri ise Babil⁴⁶ (Babil 1) (kat. no. 55), Kürtül⁴⁷ (Kürtül 1) (kat. no. 57), Til Barsip⁴⁸ (Til Barsip B/1) (kat. no. 59), Niğde⁴⁹ (kat. no. 60), İslahiye⁵⁰ (İslahiye 2) (kat. no. 61), Karkamış⁵¹ (Karkamış Bb/1) (kat. no. 64), İvriz⁵² (İvriz 1) (kat. no. 56), Karasu⁵³

³⁹ Ö. Ürkmez, "Marqaşti/Maraş'ın Neo-Hitit Heykeltıraşlığında Dinsel/ Tanrısal Figürler", *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, (Eds. C. Kabakçı, İ. Solak, A. Ceylan, O. Dumankaya, M. Canlı, Ö. Y. Ova). (K. Maraş, 2019), s. 224, fig. 7, 2019, K. Maraş; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 10.

⁴⁰ Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 12-14.

⁴¹ F. Luschan, *Ausgrabungen in Sendschirli. V. 3: Thorsculpturen*, Berlin, 1902, 82, fig. 103; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 58/e; Karakaya, *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, kat. no 15-16.

⁴² V. Haas, "Hitit Dini", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, 2002, Stuttgart, p. 440; P. Monaghan, *Encyclopedia of Goddesses and Heroines; Africa, Eastern Mediterranean, Asia I*, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, 2010, p. 66.

⁴³ Hutter, M., "Kubaba in the Hittite Empire and the Consequences for Her Expansion to Western Anatolia", A. Mouton (Ed.), *HITTITOLOGY TODAY: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in Honor of Emmanuel Laroche's 100th Birthday/ L'HITTITOLOGIE AUJOURD'HUI: Études sur l'Anatolie hittite et néo-hittite à l'occasion du centenaire de la naissance d'Emmanuel Laroche*, İstanbul, 2017, p. 114.

⁴⁴ S. D. Martino, "Din ve Mitoloji/ Religion and Mythology", M. Doğan Alparslan, M. Alparslan (Ed.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: A Anatolian Empire*, İstanbul, 2013, s. 412.

⁴⁵ Demirci, K., *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, İstanbul, 2013, s. 28.

⁴⁶ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 5/b.

⁴⁷ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 5/b.

⁴⁸ M. Vieyra, *Hittite Art 2300- 750 B.C.*, 1955, Pl. 86, London; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 53/c.

⁴⁹ M. Kalaç, "Niğde'de Bulunan Bir Hava Tanrısı Steli", *TTK*, VIII, ss. 239-243, 1979.

⁵⁰ Ö. Doğan, *Adana Arkeoloji Müzesinde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, s. 66, Adana.

⁵¹ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 23/a.

⁵² Garstang, *The Hittite Empire*, pl. 34; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 14/e; A. Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, (Gazi

(Karasu 1) (kat. no. 62), Ain Dara⁵⁴ (kat. no. 67), Malatya⁵⁵ (Malatya A/11) (kat. no. 58), Kültepe⁵⁶ (Kültepe 1) (kat. no. 63), Karatepe⁵⁷ (Karatepe A/11) (kat. no. 65) ve Yesemek'ten⁵⁸ (kat. no. 66) kabartmalarda betimlenmiştir. Tanrılar arasında Tarhunt/Tarhunzas olarak bilinen Fırtına tanrısı oldukça önemlidir. Fırtına tanrısı tarım, hava, yasal düzen, bereket, savaş ve cezalandırmayla ilişkilendirilmiştir⁵⁹. Görsel sanatlarda betimlenmiş Fırtına tanrısının sol elinde çoğunlukla balta, eğri bir nesne, mızrak, üzüm salkımı ve sağ elinde ise genellikle şimşek demeti ile çok sık olmasa da başak demeti ile kalkan bulunmaktadır⁶⁰. Ayrıca betimleme sanatında Fırtına tanrısı zeminde ayakta, aslan ile boğa üzerinde ve boğanın koşulduğu arabada resmedilmiştir⁶¹. Fırtına tanrısı ikonografik olarak ortak özellikler gösterse de isimlendirme anlamında bölgesel olarak farklılık gösterir. Nitekim Sumerler “İşkur”, Akkad, Assur ve Babilliler “Adad ya da Baal”, Hattiler “Taru”, Hurriiler “Teşup”, Luviler “Tarhu, Tarhunt, Tahunzas”, Urartular “Teişeba” şeklinde isimlendirmişlerdir⁶².

Koruyucu tanrı olarak bilinen Runtiyes/Kurunta'da bir diğer tanrıdır. Kabartmalar ile birlikte Bohca/Bozca Steli ve Bulgarmağden yazıtları bu tanrı hakkında veri içermektedir⁶³. Söz konusu iki yazıttan koruyucu tanrının yaban hayatı ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır⁶⁴. Ay tanrısı da dini panteonda bulunan bir diğer tanrıdır.

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, s. 359, Lev. 20, Ankara.

⁵³ Hellenkemper, ve J. Wagner, “The God on the Stag: A Late Hittite Rock-Relief on the River Karasu”, *AnSt*, Vol. 27, 1977, pl. XXXII/a.

⁵⁴ J. Hamburg, “Świątynie neohetyckie”. *Zawadzińska Szkice z archeologii Bliskiego i Środkowego Wschodu*, (Eds. W. Ejsmond, J. Hamburg, P. Janik, A. Romaniuk, A. Skalec), 2013, p. 14, fig. 7, Warszawa

⁵⁵ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 41/f.

⁵⁶ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 38.

⁵⁷ A. M. Darga, *Hitit Sanatı*, 1992, s. 345, fig. 334, İstanbul.

⁵⁸ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 54/h.

⁵⁹ Ö. Ürkmez, “Marğaştı/Maraş'ın Neo-Hitit Heykeltıraşlığında Dinsel/ Tanrısal Figürler”, *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, (Eds. C. Kabakçı, İ. Solak, A. Ceylan, O. Dumankaya, M. Canlı, Ö. Y. Ova). (K. Maraş, 2019), s. 224, 2019, K. Maraş.

⁶⁰ B. Gökce ve P. Pınarcık, “Geç Hitit Kent Devletleri Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, *CEDRUS*, VIII, 2020, ss. 164-165.

⁶¹ Gökce ve P. Pınarcık, “Geç Hitit Kent Devletleri Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, ss. 164-165.

⁶² G. Karağuz ve H. İ. Kunt, “İvriz Kaya Anıtları ve Çevresi Üzerine Bir Araştırma”, *Arkeoloji ve Sanat*, 122, 2006, ss. 23-50; A. Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, ss. 192-193, Ankara.

⁶³ J. D. Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Volume I, Part 1 Introduction, Karatepe, Karkamis, Tell Ahmar, Mara, Malatya, Commagene*, Berlin-New York, 2000, s. 479, X.17.

⁶⁴ Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, s. 196.

Bereket, sonsuzluk ve koruyuculuk sembolü bulunan bu tanrı hilal motifi ile temsil edilmektedir⁶⁵. Bununla birlikte Ay tanrısı hilal ile temsil edildiğinde eril, dolunay ile temsil edildiğinde dişil özelliklere sahip olduğu vurgulanmıştır⁶⁶. Ay tanrısı Mezopotamya coğrafyası başta olmak üzere Suriye ve Anadolu uygarlıklarının dininde de önemli bir yere sahiptir⁶⁷.

Güneş tanrısı Gec Hitit Krallıkları tanrı panteonunda yer alan bir başka tanrıdır. “Bu tanrıya Sümerler Utu, Hititler Utu, Luviler Şimeşe, Mitanniler ile İran coğrafyasında Mitra, Urartular’da Ardini adı verilmiştir. Frigler’de ise Kybele’den sonra en tanınmış tanrıları arasında, Güneş tanrısı Sabazios bulunmaktadır. Mısır’da ise Güneş tanrısı Re/Ra’dır”⁶⁸. Geç Hitit dönemi tanrı panteonunda diğere tanrılarla birlikte dağ tanrılarına da yer verilmiştir. Eski Çağ’da yaşamış olan topluluk ya da uygarlıklar dağları kutsal saymış ve buna bağılı olarak dağ tanrılarını da inanç sistemlerine almışlardır. “Anadolu’ya dağ tanrısı figürünün yabancı olduğu bunun dışarıdan geldiğı önerilmiştir. Dağ tanrısının en eski tasvirlerini Suriye’de Mari’de (M.Ö. XVIII yy), Suriye stili mühürlerde (MÖ XV-XIII. yy), Kuzey Mezopotamya’da (M.Ö. XV.yy) ve Kassit sanatında görmekteyiz. Dağ tanrısının ve motifinin Mitanni-Hurri bölgesinden çıkmış olduğu anlaşılmakta ve bu fikir genellikle kabul edilmektedir”⁶⁹. Geç Hititlerde görülen bir diğere tanrı da Bes’dir. “Tanrı Bes Mısır’da evlilik ve düğün tanrısı olarak bilinmek ile birlikte kötü ruhlara karşı evi ve çocukları koruyan, karyolaların baş kısımlarına resimleri işlenen, uykuyu da himaye edici ilah”⁷⁰ olarak da tanımlanmıştır.

Eski Çağ’da dini faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde din görevlilerinin de oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Nitekim Geç Hitit Krallıklarında da libasyon (sıvı sunumu), ölü yemeğı ve hayvan kurbanı gibi ritüellerin gerçekleştirildiğı ve bu ritüeller de görev alan din görevlilerinin olduğu bilinmektedir⁷¹. Din görevlisi olduğu düşünülen

65 A. Özfirat, *Eskicağda Harran*, 2005, ss. 72-73, İstanbul; S. İ. Mutlu ve Y. Albayrak, “Harran ve Soğmatar’da Sin Kultunun Varlığı”, *Karadeniz*, 37, 2018, s.135.

66 Mutlu ve Albayrak, “Harran ve Soğmatar’da Sin Kultunun Varlığı”, s.135.

67 Gökce ve P. Pınarcık, “Geç Hitit Kent Devletleri Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, s. 166.

68 E. Uncu, “Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetlerinde Güneş Kültü”, *History Studies*, 5(1), 2013, s. 354.

69 B. U. Alkım, *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*, 1974, ss. 102 vdd.

70 İ. Afet, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, 1987, s. 346, Ankara.

71 Gökce ve P. Pınarcık, “Geç Hitit Kent Devletleri Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, ss. 164-165.

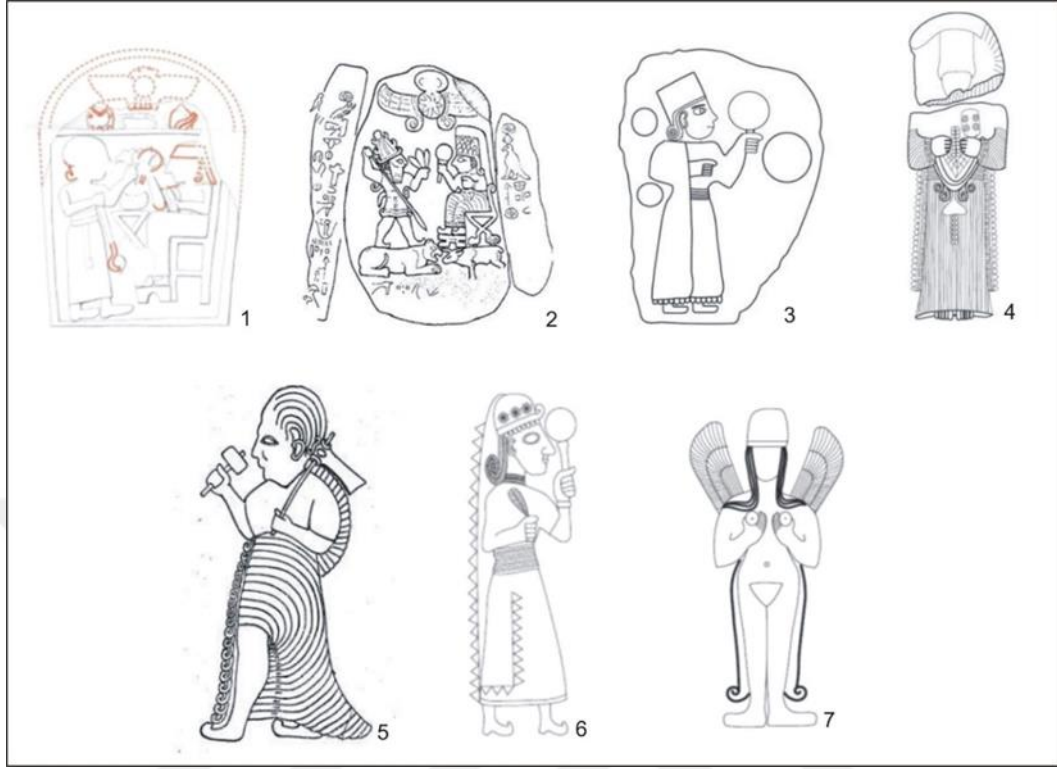
figürler Karkamış'tan (Karkamış F/8, F/9, F/10, F/11, F/13, F/14, F/15) (kat. no. 68-74) kabartmalarda tasvir edilmiştir⁷².

4.2.3.1. Elbiseler

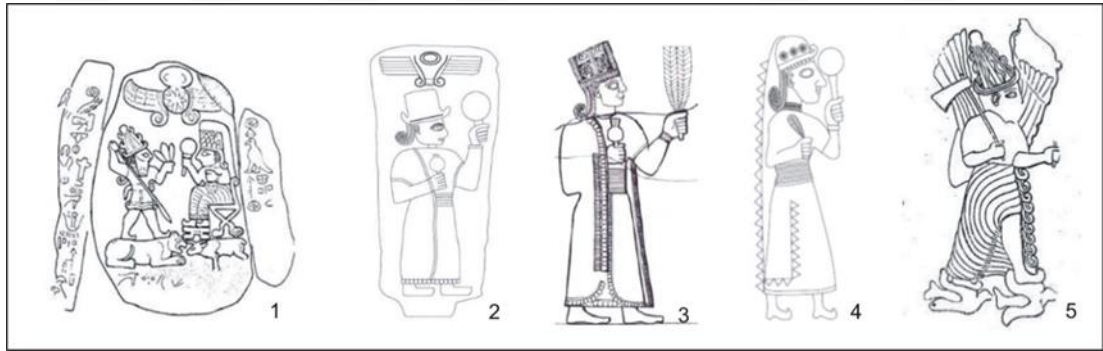
Tanrıçaların kıyafetleri değerlendirildiğinde iki tip elbise görülür. İlk tip elbise yuvarlak yakalı, çoğunlukla kısa kollu ve ayak bileklerine kadar uzanan tek parça tuniktir (kat. no. 37-40,42-43, 44-46, 52, 54). İstisnai olarak Karkamış kabartmasında (Karkamış K/1) (kat. no. 44) elbise uzun kollu olup, kolun yüzeyi çizgilerle ve bitim kısmı iç içe dairelerle süslenmiştir (Şekil 4.6/4). Tek parça tuniklerin bitim kısmı sade olmakla birlikte püsküllü sonlandırılmış örnekleri de vardır. Aynı zamanda tuniğin bezemesiz örneklerinin yanı sıra diagonal ya da dikey şeritlerle bezemeli olanları da bulunmaktadır. Söz konusu bezemeler etek kısmına uygulanmıştır. Ayrıca diğer örneklerden farklı olarak Karkamış kabartmasında (Karkamış K/1) (kat. no. 44) göğüs kısmından etek kısmına doğru ovalimsi işlenmiş üç çizginin sağ ve sol tarafına ikişer adet spiral motif ilıştırılmıştır (Şekil 4.6/4). Zincirli kabartmasında (Zincirli B/13b) (kat. no. 50) tek parçalı tuniğin etek kısmı iki katlı verilmiş olup, ikinci katın kenarları zikzak motifi ile süslenmiştir (Şekil 4.6/6). Bunların yanı sıra birkaç tanrıça figüründe tunik üzerinden ayak bileklerine kadar uzanan ve zaman zaman kenarları püsküllerle süslenmiş ve bir kolu kapatan pelerin görülür (kat. no. 40, 42-43, 45, 52) (Şekil 4.6/3).

İkinci tip elbise yırtmaç formudur (Şekil 4.6/5). Yırtmaç, elbisenin etek kısmının ön tarafında yer alır. Bu elbise “v” yakalı, kısa kollu olup, ayak bileklerine kadar uzanır. Ayrıca elbisenin etek kısmı diagonal şeritlerle süslenmiştir (kat. no. 47-49). İncelemiş olduğumuz tanrıçalardan Şauşga Karkamış'tan bir kabartmada (Karkamış C/4) çıplak olarak tasvir edilmiştir (kat. no. 53) (Şekil 4.6/7).

⁷² Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 29/g, taf. 30/a-c, e-g.

Şekil 4.6. Tanrıça figürlerinde elbise örnekleri⁷³

Şekil 4.7. Tanrıça figürlerinde başlık ve ayakkabı örnekleri⁷⁴

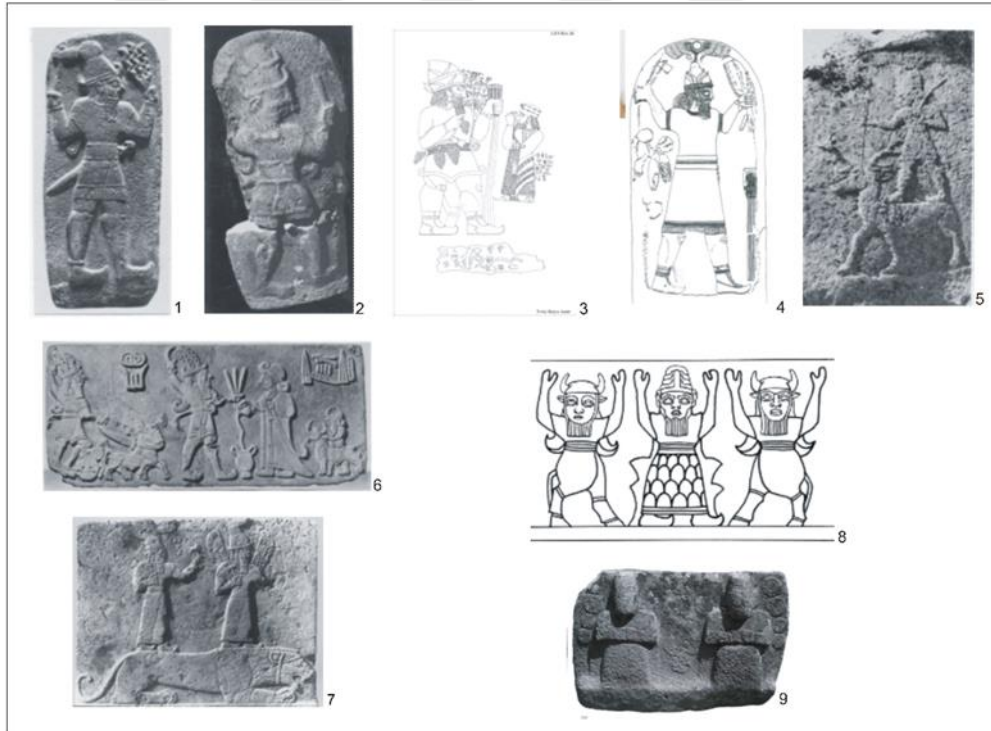
Tanrı kıyafetlerine bakıldığında bunların kendi içinde çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Tanrılarda iki tip elbise görülür. Birinci tip anvelop tip elbisedir. Anvelop tip elbisenin ilk grubunu diz kapağına kadar uzanan yuvarlak veya “v” yakalı, kısa kollu, etek ucu püsküllü veya çift bant bezemeliler oluşturur (Şekil 4.8/1-2, 5-6). Bu tip elbise genellikle Fırtına tanrısında kullanım görmüştür (kat. no. 55, 58-59, 61). Bir diğer tipi ise ayak bileklerine kadar uzanmakta olup, yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli

⁷³ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 37-54).

⁷⁴ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 37-54).

kemer/kuşaklı, etek kısmı püsküllüdür (Şekil 4.8/7). Bu elbise Ay ve Güneş tanrılarının üzerinde betimlenmiştir (kat. no. 64).

Tanrı figürlerinin üzerinde betimlenmiş ikinci tip elbise ise tek parça tunik formundadır. Bu tipinde ilk grubu diz kapağına kadar uzanmakta olup kısa kollu, yuvarlak veya “v” yakalı, beli kuşak/kemerli, etek uçları genellikle çift bantlı ve bir örnekte çift bandın bitim kısmı volütlü sonlandırılmıştır (Şekil 4.8/3-4). Tek parça tunik Fırtına ve Koruyucu tanrı figürlerinde kullanım görmüştür (kat. no. 60, 56, 62-63). Bu tipin ikinci grubu ise ayak bileklerine kadar uzanmakta olup, etek kısmı dağ motifi ile bezeli, beli kuşak/kemerli, kısa kollu ve yuvarlak yakalıdır (Şekil 4.8/8). Bu tip elbise şimdilik sadece Dağ tanrılarında tercih edilmiştir (kat. no. 67). Bunların yanı sıra Tanrı Bes çıplak betimlenmiştir (kat. no. 65).

Şekil 4.8. Tanrı figürlerinde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri⁷⁵

Karkamış kabartmalarında Tanrıça Kubaba'nın rahibeleri ve genç hizmetkârları olarak tanımlanan figürler betimlenmiştir (kat. no. 69-74). Her iki figür grubu din görevlileri olarak değerlendirilebilir. Kadın figürlerinin üzerinde ayak bileklerine kadar inen, yuvarlak yakalı, kısa kollu ve beli kuşaklı tek parça bir tunik bulunur (Şekil 4.9/1).

⁷⁵ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 55-67).

Erkek figürleri ise diz kapağına kadar uzanan, yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı ve etek uçları çift sıra bant bezemeli anvelop tipi bir tunik giymiştir (Şekil 4.9/2)

Şekil 4.9. Din görevlilerinde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri⁷⁶

4.2.3.2. Başlıklar

Tanrıça figürlerinde çoğunlukla polos tipi başlık kullanım görmüştür (kat. no. 37-39, 40, 44-45, 50-54) (Şekil 4.7/1-3). Poloslar kendi içinde yüksek ve alçak boyutlular olmak üzere çeşitlilik gösterir. Sade poloslar ile birlikte yarım daire ve rozet motifi (Şekil 4.7/3) ile süslenmiş örnekler de bulunmaktadır. Diğer örneklerden farklı olarak Birecik kabartmasında betimlenmiş tanrıçanın başındaki polosun her iki kenarı boynuzludur (kat. no. 40) (Şekil 4.7/2). Yine Malatya (Malatya B/4) (kat. no. 38), Zincirli (Zincirli B/13b) (kat. no. 50) ve Karkamış'tan (Karkamış F/7b) (kat. no. 54) kabartmalarda polos ile bağlantılı başörtüsü kullanımı da söz konudur. Malatya kabartmasında başörtüsü bele, Zincirli kabartmasında ayak bileklerine kadar uzanırken Karkamış kabartmasında başörtüsü bütün vücudu sarmaktadır. Ayrıca Zincirli örneğinde başörtüsünün kenarları zikzak motifi ile bezenmiştir. Tanrıça figürlerinde kullanılan ikinci tip başlık yüksek miğferdir (kat. no. 47-48) (Şekil 4.7/5). Miğferin tepe kısmı ponpon şeklinde sonlandırılmıştır. Boynuzlu olan miğferlerin yüzeyi bantlarla frizlere ayrılmış ve her bir frizin içi şimşek demeti motifi ile bezenmiştir. Tanrıça figürleri arasında başında başlık bulunmayanlar da vardır (kat. no. 49).

⁷⁶ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 60-66).

Tanrı figürlerinde başlık olarak çoğunlukla miğfer kullanılmıştır. İlk tip miğfer alçak boyutlu olup tepesi ponponludur (kat. no. 55, 57, 59-64). Tepesi ponponlu alçak miğferlerin yüzeyi veya kenar kısımlarında zaman zaman boynuz da kullanılmıştır (kat. no. 55, 57, 60-61). Tepesi ponponlu miğferler Fırtına tanrısı başta olmak üzere Koruyucu tanrı ile Ay ve Güneş tanrılarının betimlerinde görülür. Alçak miğferlerden bir örneğin tepe kısmı hafif eğik ve sivri sonlandırılmış olup Fırtına tanrısının başında tasvir edilmiştir. Bu miğferin yüzeyi bir frizle ikiye bölünmüş ve her bir frizin içi ikişer boynuz ile bezenmiştir (kat. no. 56). Alçak boyutlu miğferler kadar sık kullanılmasa da yüksek boyutlu miğferler de kullanım görmüştür (kat. no. 58). Fırtına tanrısının başında bulunan miğfer boynuzlu olup yüzeyi şimşek demetleri ile bezenmiştir. Son olarak diğer tanrılardan farklı olarak Dağ tanrılarında polos tipi ve boynuzlu başlık kullanılmıştır (kat. no. 67).

Tanrıça Kubaba'nın rahibeleri olarak tanımlanan figürlerde başlık olarak polos tipi yüksek başlık kullanılmıştır (kat. no. 68-71). Ayrıca bu başlıktan sarkıtılmış, bütün vücudu saran ve ayak bileklerine kadar uzanan başörtüsü de yer alır (Şekil 4.9/1). Din görevlisi olarak tanımlanan erkek figürlerinin başları açık olup herhangi bir başlık kullanılmamıştır (kat. no. 72-74) (Şekil 4.9/2).

4.2.3.3. Ayakkabılar

Kabartmalarda tasvir edilmiş tanrıça figürlerinde çoğunlukla Hitit dönemi betim sanatından bilinen ucu kalkık ayakkabı modeli kullanılmıştır (kat. no. 37-39, 42, 46-51, 54) (Şekil 4.6/1-2, 5-6). Bir diğer ayakkabı tipi ise ayağı saran modeldir. Bu ayakkabı tipi uca doğru daralır (kat. no. 40, 45, 52-53) (Şekil 4.6/3, 7). Bunların yanı sıra bir örnekte ayak çıplak betimlenmiştir (kat. no. 44) (Şekil 4.6/4) . Tanrı figürlerinde ucu kalkık ayakkabı modeli görülür (kat. no. 55-56, 58-62, 64, 67) (Şekil 4.8/1-9). İstisnai olarak Niğde kabartmasında betimlenmiş Fırtına tanrısının ayağında görülen ayakkabının ön tarafı dikey çizgilerle bezenmiştir (kat. no. 60). Bu durum ayakkabı içine deri ya da dokumadan çorap giyildiği şeklinde açıklanabilir (Şekil 4.8/4). Kubaba'nın rahibeleri ve genç hizmetkârlarının ayaklarında uca doğru daralan ve ayağı saran ayakkabı modeli kullanılmıştır (kat. no. 68-74) (Şekil 4.9/1-2).

4.2.3.4. Aksesuarlar

Tanrıça, tanrı ve din görevlilerinde çoğunlukla aksesuar olarak, bel kısmında kuşak/kemer kullanımı görülür. Ayrıca tanrıçalarda takı olarak bilezik kullanılmıştır (Şekil 4.2.6/6). Tanrıçalar ile birlikte tanrı figürlerinde de takı kullanımı görülür. Özellikle Fırtına tanrısı betimlerinde, açık uçlu bilezik ve sol ayakta halhal kullanılmıştır (Şekil 4.8/1-4).

4.2.4. Müzisyenlerde Giyim Kuşam

*“Müzik ve dans, ilkel çağlardan başlayarak, insanoğlunun yaşamında her zaman önemli bir yer tutmuştur. Onun yalnızca günlük yaşamına değil, inanç dünyasına da girmiş sevinçlerine, kederlerine olduğu kadar, tanrılarına ibadetlerine de eşlik etmiştir”*⁷⁷. Bu bağlamda Geç Hitit Krallıklarında da müziğe dair önemli veriler bulunmaktadır. Şimdilik Geç Hitit dönemi metinleri müziğe dair veriler içermez. Ayrıca kazılardan da herhangi bir müzik aleti ele geçmemiştir. Buda müzik aletlerinin çabuk çürüyüp yok olabilen ahşap ve deriden yapıldığını gösterir. Bununla birlikte dönemin kabartmaları üzerinde müziğe dair verilerde betimlenmiştir.

Kabartmalarda betimlenmiş müzik ile ilgili sahnelerde müzisyenler ve dansçılar görülür. Müzisyenler ve dansçılar genellikle ziyafet ve dini konulu sahnelerde tasvir edilmiştir. Bu figürler, çeşitli tiplerde müzik aletlerini çalarken resmedilmiştir. Müzik aletlerinin ilk grubunu telli çalgılardan olan lir oluşturur. Zincirli ve Karatepe kabartmalarında çeşitli tiplerde lir çalan müzisyenler görülür. Lirler 6, 8 ve 12 telli olabilmektedir. Asimetrik veya simetrik bir kola sahip olan lirler mızrapsız ve mızrapla çalınabilmektedir⁷⁸. Bir diğer popüler telli çalgı ise sazdır. Karkamış kabartmalarının birinde betimlenmiş olan saz küçük gövdeli ve uzun saplıdır. Mızrapla çalınan sazın sapına püsküllü bir bant asılmıştır⁷⁹.

Geç Hititli müzisyenlerin kullandığı çalgılardan bir diğeri de derili aletlerden olan tef ve davuldur. Zincirli ve Karatepe kabartmalarında betimlenmiş teflerin çerçeveleri dar bir çember şeklindedir. Deri bu çerçeve içine yerleştirilmiştir. Müzisyenler sol elleriyle tefi çalarken sağ elleriyle tefi tutmaktadır. Karatepe kabartmasında tasvir

⁷⁷ B. Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, 2003, s. 1, İstanbul; H. H. D. Florioti ve M. Yamaner, *Eski ve Mezopotamya ve Anadolu Toplumlarında Müzik*, 2022, s. 63, İstanbul.

⁷⁸ Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, s. 25.

⁷⁹ Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, s. 32.

edilmiş olan davul bir kişi tarafından taşınmakta ve iki kişi tarafından çalınmaktadır⁸⁰. Geç Hitit dönemi kabartmalarında üflemeli çalgılardan çifte obua da sıklıkla resmedilmiştir. Çifte obua aynı uzunlukta iki çubuktan oluşmaktadır. Çubuklar arasındaki mesafe birbirine yakındır. Bir diğer üflemeli çalgı ise boynuz biçimlidir⁸¹.

Karatepe, Karkamış ve Zincirli kabartmalarında müzik aleti çalan sanatçıların yanı sıra dansçılar da tasvir edilmiştir. Dansçı figürleri genellikle çalgı çalan müzisyenlerin önünde tasvir edilmiştir. Bunların yanı sıra Karatepe⁸² (Karatepe A/27, B/1) (kat. no. 75-76), Karkamış⁸³ (Karkamış Ab/4, F/5, F/7a) (kat. no. 77-79) ve Zincirli'den⁸⁴ (Zincirli F/6, F/7) (kat. no. 80) kabartmalarda betimlenmiş müzisyenlerin ve dansçıların giyim kuşamları aşağıda detaylı ele alınmıştır.

4.2.4.1. Elbiseler

Müzisyen figürlerinde üç tip elbise tespit edilmiştir. İlk grup elbise anvelop tiplidir. Anvelop elbisenin ilk örneği “v” ya da yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı, diz kapağına kadar inen tarzdadır (kat. no. 75) (Şekil 4.10/1, 4). Bu elbisenin ikinci örneği ise yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemerli/kuşaklı, etek uçları zaman zaman şerit ya da püsküllerle sonlandırılmış ve ayak bileklerine kadar uzanmaktadır (kat. no. 78-79) (Şekil 4.10/3, 5).

İkinci tip elbise tek parça tuniktir. Tek parça tuniklerin ilk grubu yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kuşaklı/kemerli, etek uçları püsküllü ve diz kapağına kadar uzanmaktadır (kat. no. 76-77) (Şekil 4.10/2, 6). Bir örnekte bu tip tunik üzerine ayak bileğine kadar inen ve bitim kısmı püsküllü manto kullanılmıştır (kat. no. 76). Tek parça tuniklerin ikinci grubu da yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kuşaklı/kemerli ve ayak bileğine kadar inmektedir (kat. no. 80) (Şekil 4.10/1, 4, 5). Bazı örneklerde kemer/kuşaktan sarkıtılmış üç dallı püsküller bulunur (Şekil 4.10/2).

⁸⁰ Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, ss. 39-40.

⁸¹ Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, ss. 44-45.

⁸² Çambel, “Karatepe Heykeltraşlık Eserleri Hakkında Bazı Mülahazalar”, lev. 10/1, lev. 81; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 17/f, taf. 18/c.

⁸³ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 21/c, taf. 29/c-d.

⁸⁴ Darga, *Hitit Sanatı*, s. 280.

Elbise örneklerinden biri oldukça ilginçtir. Bu elbise göğüs ve pantolon bölümü bitişik olan tulumdur. Tulum yuvarlak yakalı, kısa kollu ve beli kemer/kuşaklıdır (kat. no. 75) (Şekil 4.10/1).

Şekil 4.10. Müzisyenlerde elbise, başlık ve ayakkabı örnekleri⁸⁵

4.2.4.2. Başlıklar

Müzisyenlerin baş kısmı genellikle açık betimlenmiştir (kat. no. 77-80). Ancak birkaç figürün başında alçak polos görülür (kat. no. 75-76, 78) (Şekil 4.10/1). Başlıklar sade olup herhangi bir süsleme bulunmaz.

4.2.4.3. Ayakkabılar

Müzisyen figürlerinde ayağı saran ve ayak ucuna doğru daralan ayakkabı tipi ile Arami tipi sandalet kullanılmıştır (Şekil 4.10/1-6).

4.2.4.4. Aksesuarlar

Kabartmalarda betimlenmiş müzisyen figürlerinde kemer/kuşak yaygın kullanılmıştır (Şekil 4.10/1-6). Bir kabartma örneğinde kemer/kuşaklardan belirli aralıklara üç dallı nesneler sarkıtılmıştır (Şekil 4.10/2). Ayrıca birkaç figürde bilezik

⁸⁵ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 75-80).

(Şekil 4.10/1) ve bir figürde de sarkaçlı küpe aksesuar olarak tercih edilmiştir (Şekil 4.10/3).

4.2.5. Saraylılar veya Soylularda Giyim Kuşam

Geç Hitit dönemi yazılı kaynakları bürokrasi ve toplumsal yapı hakkında çok az veri içermektedir. Bununla birlikte dönemin kabartma sanatı kısmen de olsa bu konuda veri sunmaktadır. Söz konusu yazılı ve görsel kaynaklarda kral, kraliçe, yerel beyler gibi kişilere dair veriler bulunmaktadır. Nitekim bu kaynakların bir kısmında Kral Katuvas, Kral Yariris ve Naibi, Kral Barrekub ve Kral Varpalavas'ın isimleri ile birlikte figürleri de betimlenmiştir. Geç Hitit Krallıklarında soylu ya da saraylılara ait giyim kuşam ile ilgili bulguları ise Karkamış⁸⁶ (Karkamış K/28, G/5, Ab/4, G/6, G/7) (kat. no. 81-82, 94, 115-116), Zincirli⁸⁷ (Zincirli B/5, E/1, K/1, F/1a, B/3, K/2, H/4, H/5, H/6, H/7, H/8) (kat. no. 83-86, 107-108, 110-113), İvriz⁸⁸ (İvriz 1) (kat. no. 87), Bor⁸⁹ (kat. no. 88), Ain el Arab 1⁹⁰ (kat. no. 89), Çiftlik 1⁹¹ (kat. no. 90), Malatya⁹² (Malatya A/12, B/3, A/2 (kat. no. 91, 95-96), Sakçagözü⁹³ (Sakçagözü A/5, C/1) (kat. no. 92, 106), Karaburçlu 1⁹⁴ (kat. no. 93), Maraş⁹⁵ (Maraş B/7, B/20, B/17, C/1, C/4, D/4, A/1) (kat. no. 97-103, 117), Ördekburnu⁹⁶ (kat. no. 104), Tell Rifa'at⁹⁷ (kat. no. 105), Karatepe⁹⁸ (Karatepe B/19) (kat. no. 118) ve Yörükselim'den⁹⁹ (kat. no. 109) kabartmalardan öğrenmekteyiz.

⁸⁶ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 21/c, taf. 31/e, taf. 35/g; Darga, *Hitit Sanatı*, figs. 253.

⁸⁷ Garstang, *The Hittite Empire*, pl. 44/1; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 57/e, taf. 62/c-d, taf. 63/c, taf. 65/a-e, taf. 66/c; Darga, *Hitit Sanatı*, figs. 264, 268, 276, 278; D. Bonatz, "Katumuwa's Banquet Scene", *In Remembrance of Me Feasting with the Dead in the Ancient Middle East*, (Eds. V. R. Hermann, J. D. Schloen) Chicago, 2014, fig. 3/1.

⁸⁸ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 14/e; Darga, *Hitit Sanatı*, fig. 295.

⁸⁹ Darga, *Hitit Sanatı*, s.307, fig. 297.

⁹⁰ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 4/b.

⁹¹ Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, lev. 5.

⁹² S. Lylod, *Early Anatolia*, London, 1956, pl. 15; Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 42/c.

⁹³ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 49/d, taf. 51/f.

⁹⁴ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 14/d.

⁹⁵ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 43/i, taf. 45/a, taf. 46/a-b, taf. 47/d-e, taf. 48/d; Darga, *Hitit Sanatı*, fig. 306.

⁹⁶ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 48/g.

⁹⁷ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 48/i.

⁹⁸ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 19/d.

⁹⁹ A. Çifçi, "Kahramanmaraş Müzesi'nde Bulunan Geç-Hitit Mezar Steli", *Colloquium Anatolicum*, 21, 2022, s. 122, fig. 3.

4.2.5.1. Elbiseler

Saraylı veya soylu olduğu düşünölen kadın ve erkek figürlerinde kullanım görmüş olan elbise modeli, ayak bileklerine kadar uzanan tek parça tuniktir. Bu tunik yuvarlak yakalı ve kısa kolludur. Tunığın etek bitim kısımları çoğunlukla püsküllerle ve nadiren tek sıra bant ile sonlandırılmıştır. Püsküller bazı tuniklerde tek şerit şeklinde verilmişken, bazı örneklerde ise çift şeritlidir. Etek bitim kısmı sade olan tunik örneği de bulunmaktadır. Yüzeyi bezemesiz tuniklerin yanı sıra dikey şeritler, iç içe kare, gamalı haç, nokta dizileri, rozetler ve diagonal şeritler ile süslenmiş olanlar da vardır (Şekil 4.11/2-6). Bu süslemeler çoğunlukla erkek figürlerin tuniklerinde yer almakta olup, yalnızca diagonal şeritler bir kadın figürünün tuniğinin etek kısmında görülür. Süslemeler genelde etek kısmına işlenmiş olmakla birlikte, istisnai olarak İvriz kaya kabartmasında süslemeler tuniğın tamamına uygulanmıştır (Şekil 4.11/3). Bunların yanı sıra tuniğın etek kısmı ve eteğın arka tarafı pileli olanlar da mevcuttur. Tuniklerin etek kısmında çok sık olmasa da kemerden sarkıtılmış bitim kısmı püsküllü örtü, kuşak ve püsküller de bulunmaktadır.

Uzun tunik ile bağlantılı olarak kullanılan bir diğör elbise parçası ise şalıdır. Kabartmalarda üç tip şal kullanımı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki her iki omuzdan atılmış ve uçları göğüs üzerinde kavuşturulmuş olanıdır (Şekil 4.11/5, 7). Bu tarz şalların kenarları püsküllü olup, yüzeyleri diagonal şeritlerle süslenmiştir. Ancak Maraş stelinde taburede oturan kadın figürünün kucağında ayakta duran erkek çocuğının şalının kenar yüzeyi diğörllerinden farklı olarak göz motifi ile süslenmiştir (kat. no. 102). İkinci şal tipi tek omuzdan geçirilmiş olup, diz kapağının hemen altına iner (Şekil 4.11/1) (kat. no. 82). Son şal tipini ise baş kısmından geçirilmiş ve belin hemen altında son bulan örnek oluşturur (kat. no. 116) Şekil 4.11/9). Ayrıca Karkamış'tan bir kabartmada kraliyet çocukları olarak tanımlanan figürlerde, tunik üzerine bele kadar uzanan kısa kollu, her iki uçtan düğme benzeri bir nesne ile tutturulan cepken giydirilmiştir (kat. no. 115) Şekil 4.11/11).

Şekil 4.11. Saraylı veya soylu figürlerde elbise örnekleri¹⁰⁰

Kadın figürlerinden farklı olarak erkek figürlerinde uzun tunik üzerinde kullanım gören bir diğer parça da pelerindir. Zincirli kabartmasında Kral Barrekub üzerinde ayak bileklerine kadar inen kenarları püsküllü, uçları göğüs üzerinde birleştirilmiş ve omuz kısmı diagonal şeritlerle süslemeli bir pelerin görülür (Şekil 4.11/2). Yine İvriz kaya kabartmasında da kral Varpalavas tunik üzerinde pelerin ile betimlenmiştir. Ayak bileklerine kadar inen pelerin alt arka kısmı kırlangıç uçuşu biçiminde olup, iki ucu birer volütte sonlandırılmıştır (Şekil 4.11/3). Pelerinin göğüs üzerinde bulunan uç kısımları bir fibula ile birleştirilmiştir. Alt kenar kısmı püsküllü pelerinin belde aşağı kısmı üç frize bölünmüş ve her frizin içi birbirinin tekrarı olan göz motifi ile bezenmiştir. Ayrıca pelerin ile gösterilmiş kral Varplavas'a ait bir başka kabartmada Bor stelinde görülür (Şekil 4.11/4). Bor stelinde pelerin diğer iki örnekten farklı olarak diz kapağının hemen altına uzanmaktadır. Kenarları püsküllü olan ve uçları

¹⁰⁰ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 81-118).

göğüs üzerinde kavuşturulmuş pelerinin alt tarafı rozet, iç içe kare ve gamalı haç motifi ile süslenmiştir.

4.2.5.2. Başlıklar

Saraylı veya soylu figürlerin başlıkları erkek ve kadın figürlerinde farklılık göstermektedir. Erkek figürlerinde polos ve miğfer olmak üzere iki tip başlık kullanılmıştır. Kendi içinde alçak ve yüksek boyutlu olabilen polos tipi başlıklar çoğunlukla bezemesizdir (Şekil 4.12/1-4). Ancak kat. no. 87’de kral Varpalavas’ın başında görülen polos kendi dönemi içinde değişiklik göstermekte olup, oldukça ilginçtir (Şekil 4.12/2). Başlığın yüzeyi üç frize bölünmüş ve her bir friz nokta dizileri ile doldurulmuştur. Aynı başlığın ön tarafında yumru biçimli bir süsleme de görülür. Darga (1992), “*Başlıkta görülen nokta dizilerini boncuk ve yumruyu broş olarak yorumlamıştır.*”¹⁰¹ Erkek figürlerinde görülen bir diğer başlık tipi de alçak boyutlu miğferdir (Şekil 4.12/5-6). Konik biçimli alçak miğferlerin tepe kısmında bir çıkıntı yer alır. Yine diğer miğferlerden farklı olarak kat. no. 83’de görülen miğferin yüzeyi dikey çizgilerle süslenmiştir (Şekil 4.12/5). Ayrıca betimlemelerde miğferin alt tarafından altına doğru inen püsküller bulunur. Bu bağlamda bazı miğferlerin altında dokuma tarzı bir örtünün kullanıldığı düşünülebilir.

Kadın figürlerine bakıldığında başlıkların farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. İlk grup kadın figürlerinin başında öncelikle alçak bir polos bulunur ve bu polos üzerinden sarkıtılmış kenarları çoğunlukla püsküllü bir başörtüsü yer alır (Şekil 4.12/8). Söz konusu başörtüsü bütün vücudu sarmakla birlikte kat. no. 117’de görülen kadın figüründe rozetlerle süslenmiş polos ve bu polosa iliştirilmiş baş örtüsünün uçları bel kısmında bulunan kemere sarkıtılmıştır (Şekil 4.11/8). Darga (1992), “*başörtüsünün uçlarının kemer içine oturtulmasının Maraş mezar stellerindeki kadın giysilerinin betimlenmesinde başlıca biçim özelliği olup, bir Arami-Hitit buluşu olarak ortaya çıktığını ve bu geleneğin daha sonrasında Frig sanatına geçtiğini*” ifade etmiştir¹⁰². İkinci grup kadın figürlerinde ise baş kısmı bele kadar inen kenarları püsküllü bir örtü ile kapatılmıştır (Şekil 4.12/7). Bunların yanı sıra kat. no. 97’de betimlenmiş kadın figürünün başında yüksek polos ve bunun ile bağlantılı kenarları püsküllü, ayak bileklerine kadar uzanan baş örtüsü kullanılmıştır (Şekil 4.12/3).

¹⁰¹ Darga, *Hitit Sanatı*, s.306.

¹⁰² Darga, *Hitit Sanatı*, s.315.

Yukarıdaki verilerin yanı sıra başı açık betimlenmiş kadın ve erkek figürleri de bulunmaktadır.

Şekil 4.12. Saraylı veya soylu figürlerde başlık ve ayakkabı örnekleri¹⁰³

4.2.5.3. Ayakkabılar

Erkek ve kadın figürlerin de çeşitli tipte ayakkabı modelleri kullanılmıştır. Aslında bu çeşitlilik kadın figürlerinden ziyade erkek figürlerinde görülmektedir. Erkek figürlerinde çoğunlukla Hitit dönemi betim sanatından bilinen ayağı saran ve ucu kalkık ayakkabı modeli kullanılmıştır. Bir diğer ayakkabı tipi ise uca doğru daralan ve ayağı saran modeldir. Bunların yanı sıra bantlardan oluşan sandalet tarzı ayakkabı da söz konusudur. Bu ayakkabı tipinde topuk kısmı kapalı olup bantlar başparmak ve bilek kısmında yer alır. Bir diğer tip ayakkabı ise ön kısımda parmaklar ve arka kısımda sadece topuğu kapatan Arami tipi sandalettir.

Kadın figürlerinde ise ayağı saran ve uca doğru daralan model ile yine ayağı saran ancak uç kısmı hafif kıvrık ayakkabı modelleri kullanılmıştır. Hem erkek hem

¹⁰³ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 81-118).

kadın figürlerinin bir kaçının ayak bileğinin hemen üzerinde dört adet kabartma bant yapılmıştır. Bu bantlardan yola çıkılarak ayakkabılar içine dokuma ya da deriden çorapların da giyildiği önerilebilir. Bunların yanı sıra çıplak ayaklı betimlenmiş figürler de mevcuttur.

4.2.5.4. Aksesuarlar

Giyim kuşam ile bağlantılı olarak kullanılan aksesuarlar arasında bilezik, fibula, küpe, pazıbent, pektoral, gerdanlık, diadem, halhal ve kemer/kuşak yer alır. Bilezikler çoğunlukla tek parça olup, yuvarlak kesitli ve uç kısımları genellikle küt sonlandırılmıştır. Tek parça bileziklerin yanı sıra üçlü sarmal formunda olanlar da bulunmaktadır (kat. no. 107-108). Ayrıca istisnai olarak kat. no. 102’de taburede oturan kadın figürünün kucağında, ayakta duran erkek çocuğunun bileğindeki bileziğin uç kısımları aslan başı formudur. Hem esneklikleriyle hem de çaplarının daha büyük oluşlarıyla bileziklerden farklılık gösteren pazıbentler ise kendi içinde uçları üst üste bindirilmiş olanlar (kat. no. 82, 116) ile açık uçlu pazıbentler (kat. no. 83, 87, 103) olmak üzere çeşitlilik gösterir. Bunların da bitim kısımları çoğunlukla sade olmakla birlikte kat. no. 102’de betimlenmiş erkek çocuğu figüründe görülen pazıbent aslan başlı olarak sonlandırılmıştır.

İvriz kaya kabartmasında kral Varpalavas’ın başlığının ön kısmında yüzeyi dairesel yumrularla bezeli bir broş bulunur (kat. no. 87). Ayrıca İvriz kaya kabartması (kat. no. 87) ve Bor stelinde (kat. no. 88) kral Varpalavas’ın boynunda yüzeyinde yatay ve dikey süslemelerin bulunduğu bir kolye mevcuttur (Şekil 4.13/1-2). Bunların yanı sıra kat. no. 102’de oturan kadın figürünün kucağında ayakta duran erkek çocuğunun boynunda uç kısımları ördek başı ile bitirilmiş kolye de söz konusudur. Ayrıca Karkamış Yunus mezarlığında çeşitli boncuklardan oluşan kolyeler de ele geçmiştir¹⁰⁴. Bir diğer önemli takı grubu da Ain el Arab 1 stelinde görülen pektoraldir. Figürün boynunda yer alan pektoral hilal biçimli olup yüzeyi geometrik motiflerle bezenmiştir (kat. no. 89). Eski Çağ’da statü belirlemek amacıyla kullanılan diadem, Geç Hitit tasvir sanatında Sakçagözü’nden kabartma üzerinde betimlenmiş erkek figürün başında yer alır (kat. no. 92). Başlı komple saran diadem belirli aralıklarla yerleştirilmiş ve içinde nokta bulunan dairelerden oluşmaktadır. Küpeler ise hem bütün kulağı kapsayacak

¹⁰⁴ L. Woolley, “The Iron-Age Graves of Carchemish” *Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology*, 26, 1939, pl. 19: b.

şekilde hem de kulak memesinde kullanım görmüştür (kat. no. 102, 117). Kat. no. 117’de betimlenmiş figürlerin her iki ayak bileğinde ise dörtlü halhal yer alır.

Şekil 4.13. Saraylı veya soylu figürlerde aksesuar örnekleri¹⁰⁵

Bunların yanı sıra giyim kuşam ile bağlantılı olarak fibulalar da kullanılmıştır. İvriz kaya kabartmasında (kat. no. 87) ve Bor stelinde (kat. no. 88) fibulalar kral Varpalavas’ın pelerinin ucunu birleştirmede; Zincirli’den stelde figürün omuzunda (kat. no. 108) ve Maraş stelinde (kat. no. 117) figürün kemerine asılı olarak kullanılmıştır. Fibulalar yarım daire gövdeli olup iğneye sahiptirler. İvriz kaya kabartması ve Bor stelinde fibulanın yüzeyi dairelerle bezenmiştir. Nitekim fibula bu yönüyle Frig örneklerine benzemektedir. Zincirli ve Maraş stellerinde betimlenmiş

¹⁰⁵ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 81-118).

fibulaların gövdesi ise boğumludur. Benzer tipte fibulalar Zincirli¹⁰⁶, Hamzatepe 31 no.lu urne¹⁰⁷ ve Karkamış Yunus mezarlığında¹⁰⁸ yapılan kazılardan da ele geçmiştir.

Bir diğer önemli aksesuar grubu ise kemer/kuşaklardır. Kemer/kuşaklar kendi içinde dar, orta ve geniş olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Sade kemerlerin yanı sıra kordon dizileri veya ağ gibi süslemelere sahip örnekler de bulunmaktadır. Kemerlerden zaman zaman bir örtü, püskül, kuşak sarkıtılmıştır. Ayrıca bir kabartma örneğinde kemere fibula da takılmıştır (kat. no. 117).

4.2.6. Zanaat – Meslek Sahibi Kişilerde Giyim Kuşam

Geç Hititler’de zanaat ve meslek sahibi kişiler ile ilgili bilgileri Maraş¹⁰⁹ (Maraş C/5, C/6, C/7, D/5) (kat. no. 119-120, 122-123) ve Zincirli’den¹¹⁰ (Zincirli F/1a) (kat. no. 121) kabartmalardan öğrenmekteyiz. Söz konusu kabartmalarda betimlenmiş kadın figürlerinin elinde pamuk veya yün eğirmede kullanılan iğ bulunur. Erkek figürlerinin ise bir elinde çubuk biçimli bir obje diğer elinde ise dörtgen bir nesne görülür. Yine bir erkek figürünün elinde diğerlerinden farklı olarak terazi işlenmiştir. Bu verilerden yola çıkılarak kadın figürlerinin dokuma işiyle uğraştıkları söylenebilir. Ayrıca Darga, erkek figürlerini elindeki nesnelerden yola çıkarak yazıcı ve esnaf olarak tanımlamıştır¹¹¹.

4.2.6.1. Elbiseler

Dokuma işiyle uğraşan kadın figürlerinin üzerinde ayak bileklerine kadar inen, yuvarlak yakalı, kısa kollu ve beli kemer/kuşaklı tek parça uzun tunik bulunur (kat. no. 119-120) (Şekil 4.14/1-2). Erkek figürlerinde ise yine ayak bileklerine kadar uzanan, yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı ve etek bitim kısmı püsküllü tek parça uzun tunik görülür (kat. no. 119, 123, 122, 121) (Şekil 4.14/3-5).

4.2.6.2. Başlıklar

Kadın figürlerinin başında başlık olarak alçak bir polos bulunur. Polosun yüzeyi rozetlerle bezelidir. Ayrıca polos ile bağlantılı kenarları püsküllü ve baştan ayağa kadar

¹⁰⁶ V. Hermann, and D. Schloen, “Assyrian Impact on the Kingdom of Sam’al: the Wieve from Zincirli”, J. MacGinnis, D. Wicke ve T. Greenfield (eds.), *The Provincial Archaeology of the Assyrian Empire*, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, 2016, s 272, fig 24.5/b.

¹⁰⁷ B. Uysal ve A. Çifçi, “Elbistan Karahöyük ve Hamzatepe Kazıları 2021”, *42. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 2023, s. 473, res. 8.

¹⁰⁸ Woolley, “The Iron-Age Graves of Carchemish” 21, 23, 29, 32, lev. 19: 1-3, 6.

¹⁰⁹ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 47/f-h, taf. 48/f.

¹¹⁰ Darga, *Hitit Sanatı*, s. 278, fig. 278.

¹¹¹ Darga, *Hitit Sanatı*, s.315.

bütün vücuda saran başörtüsü de kullanılmıştır (kat. no. 119-120) (Şekil 4.14/1-2). Erkek figürlerinde ise başı çıplak betimlenmiş olanların yanı sıra alçak bir polosa sahip olanlar da bulunmaktadır (kat. no. 120) (Şekil 4.14/3).

Şekil 4.14. Zanaat-meslek sahibi figürlerde giyim kuşam örnekleri¹¹²

4.2.6.3. Ayakkabılar

Hem kadın hem de erkek figürlerinde ayağı saran ve uca doğru daralan ayakkabı modeli kullanılmıştır (Şekil 4.14/1-5).

4.2.6.4. Aksesuarlar

Bir zanaat-mesleğe sahip olduğunu belirttiğimiz erkek figürlerinde takı kullanımı söz konusu değildir. Bununla birlikte ip eğiren kadın figürlerin de küpe ve her iki ayakta halhal kullanılmıştır (kat. no. 119-120) (Şekil 4.14/1-2).

4.2.7. Hizmetlilerde Giyim Kuşam

Geç Hitit sanatında hizmetlilere dair veriler Karkamış¹¹³ (Karkamış Ab/4) (kat. no. 94), Zincirli¹¹⁴ (Zincirli A/2) (kat. no. 108) ve Karatepe'den¹¹⁵ (Karatepe B/119)

¹¹² Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 119-123).

¹¹³ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 21/c.

¹¹⁴ Bonatz, "Katumuwa's Banquet Scene", fig. 3/1.

¹¹⁵ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf. 19/d.

(kat. no. 118) kabartmalarda betimlenmiş sahnelerden bilinmektedir. Söz konusu sahnelerde hizmetli figürleri ziyafet sahnelerinde tasvir edilmiştir. Hizmetliler ziyafet sahnelerinde çoğunlukla tabure ya da arkalıklı tahtta oturan soylu kişilere yelpaze tutmaktadır. Bunların yanı sıra bir örnekte hizmetli figürü yemek masasının hemen önünde betimlenmiştir. Bu figür olasılıkla masadaki yiyecek ve içecekleri düzenlemekten sorumlu hizmetli olmalıdır.

4.2.7.1. Elbiseler

Hizmetli figürlerinin üzerinde kıyafet olarak yuvarlak yakalı, kısa kollu, beli kemer/kuşaklı, etek bitim kısmı genellikle püsküllü ve ayak bileklerine kadar uzanan tek parça tunik görülür (Şekil 4.15/1-3).

4.2.7.2. Başlıklar

Kabartmalarda tasvir edilmiş hizmetli figürlerinin başı açık olanların yanı sıra alçak bir polos ile betimlenmiş örnekleri de bulunmaktadır (Şekil 4.15/2-3).

4.2.7.3. Ayakkabılar

Hizmetlilerde ayağı saran ve uca doğru daralan ayakkabı modeli kullanılmıştır (Şekil 4.15/1-3).

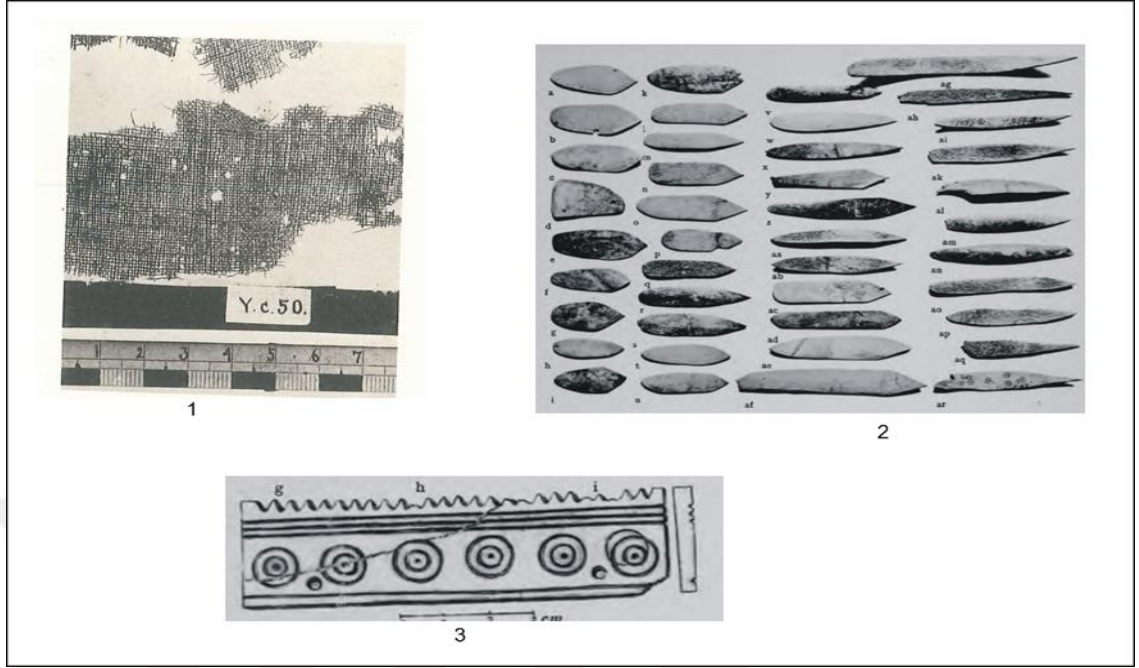
4.2.7.4. Aksesuarlar

Aksesuar olarak kemer/kuşak kullanımı söz konusudur. Kemerlerden sarkıtılmış bir adet püskülde mevcuttur (Şekil 4.15/3).

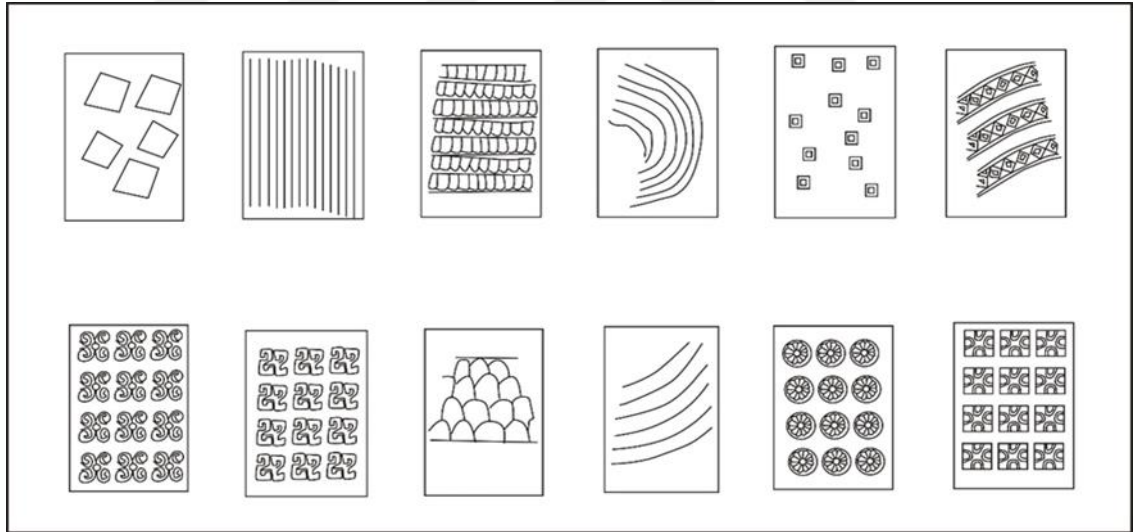

Şekil 4.15. Hizmetlilerde giyim kuşam örnekleri¹¹⁶

¹¹⁶ Fotoğrafların alındığı kaynaklar için bkz. (kat. no. 94, 108, 118).

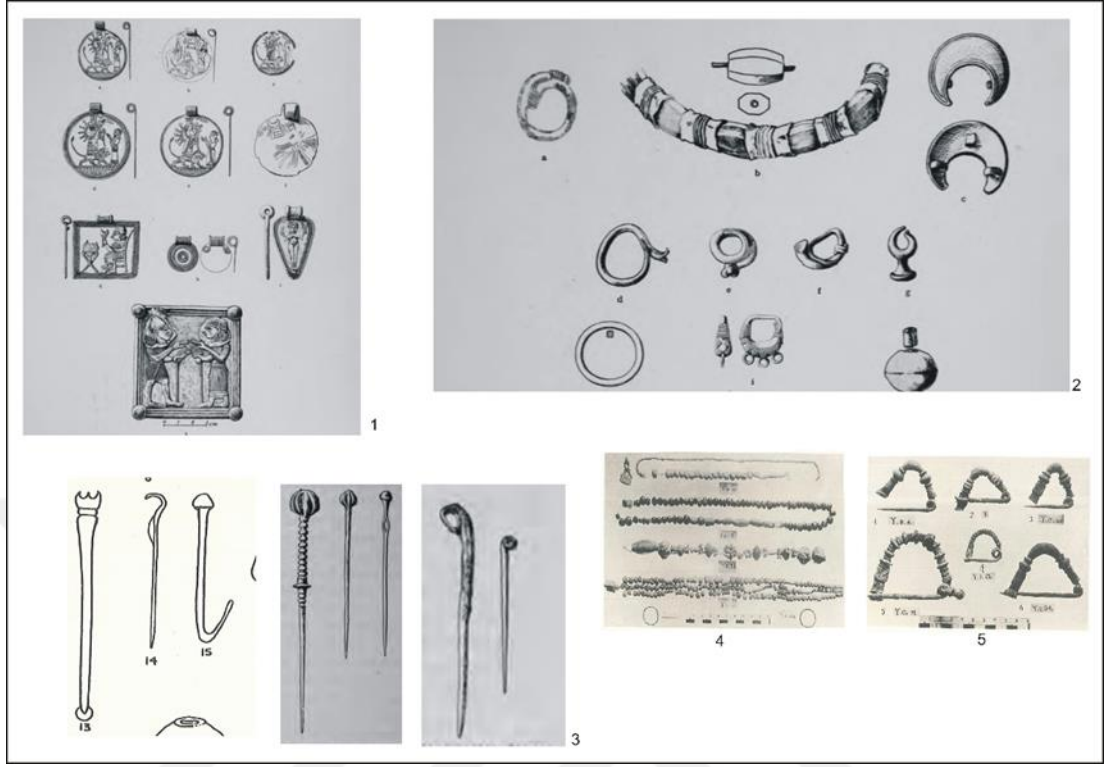

Şekil 4. 16. Dokumaya dair veriler¹¹⁷

Şekil 4.17. Kumaş Desenleri

¹¹⁷ Woolley, Şekil 1. “The Iron-Age Graves of Carchemish”, p. 31, pl. XXII: b; Şekil 2. -3. Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, taf. 59/a-d, o, taf. 60/a-ar.

Şekil 4. 18. Giyim kuşam ile bağlantılı takılar

5. SONUÇ

Geç Hititlerde giyim kuşama dair verileri kabartmalar başta olmak üzere sınırlı sayıdaki arkeolojik buluntu ile yazılı metinlerden elde etmekteyiz. Bu veriler ışığında Geç Hitit Krallıklarının yaşamında elbiseler, başlıklar, ayakkabılar ve giysi aksesuarlarında hem çeşitlilik hem de farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Giyim kuşam ve aksesuarlardan süslü olanlar toplumun üst kesimi ve daha sade olanlar ise halk veya daha alt statüye sahip kişiler tarafından kullanılmıştır.

Eski Çağ'da ve hatta günümüzde coğrafi koşulların giyim kuşam üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Nitekim coğrafi şartlar sadece giyim kuşamı değil mimari yapıları ve beslenme şekilleri üzerinde de etkilidir. Aynı durum Geç Hitit toplumu içinde geçerli olmalıdır. Nitekim kabartmalarda tasvir edilmiş erkek ve kadın figürlerinde görülen elbise, başlık, ayakkabı modelleri ile kullanış tarzı Geç Hititlilerin kapanma, süslenme gibi işlevlerin yanı sıra coğrafi şartlara uygun şeklide giyim kuşamlarını tasarladıklarını gösterir.

Geç Hitit kabartmalarında tasvir edilmiş insan figürleri incelendiğinde bunların elbiseleri, başlıkları, ayakkabıları ve giysi ile ilişkili aksesuarlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Böylelikle Geç Hitit toplumunda cinsiyet ayrımının giyim kuşam üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Cinsiyet ayrımının yanı sıra sosyal statüde Geç Hititlerde giyim kuşamı etkileyen bir diğer faktördür. Nitekim bu durumu erkek ve kadın figürlerinde görülen elbise, başlık ve aksesuarların işleniş tarzından anlamaktayız. Özenli ve süslü olarak işlenmiş elbiseler ile aksesuarlar soylu sınıfa ait kişilere; sade ve basit olan kıyafet ile aksesuarlar ise alt düzeydeki kişilerce kullanılmış olmalıdır. Ayrıca Geç Hitit kabartmalarında betimlenmiş tanrı ve tanrıçaların kıyafetleri diğer bütün figürlerin kıyafetlerinden daha özenli ve süslüdür. Bu bağlamda Geç Hititlerde dini yaşantının da giyim kuşam üzerinde etkili olduğu kanaatine varılabilir.

Geç Hiti kabartmalarında giyim kuşama dair önemli veriler betimlenmiş olmakla birlikte, gerçekleştirilen bilimsel kazılar ve yazılı metinlerde ne yazık ki bu konuya dair yeterli veri bulunmamaktadır. Nitekim kazılarda ve yazılı metinlerde bu konu ile ilgili sınırlı sayıda verinin olması, bu konuda çalışma yapanların Geç Hititlerde giyim kuşam ile aksesuarlarının üretiminde yararlanılan hammadde ve üreticilerine açıklık getirmelerini zorlaştırmaktadır. Keza kumaş kalıntısı örneğine şimdilik Karkamış Yunus

mezarlığında YC 50’de rastlanır ve bu kumaş keten olarak yorumlanmıştır¹¹⁸ (Şekil 4.16/1). Geç Hitit yazılı metinlerinde giyim kuşamın hammaddesine dair veriler bulunmamakla birlikte, Geç Hitit coğrafyasına askeri seferler düzenleyen Yeni Assur metinleri bu konuda sınırlı sayıda veri içerir. Assur krallarından III. Tiglat Pileser dönemine bir yazıtta, kralın Geç Hitit coğrafyasına yapılan bir seferde çeşitli ganimetler ile birlikte yün, kumaş ve derininde ganimet olarak alındığına dair veriler geçmektedir. Söz konusu yazıt; “...*Kummuhu’lu Kustashpi’den, Aram’lı Rasunnu’dan, Samaria’lı Menihummu’dan, Tyre’li Hiram’dan, Gubla’lı Sibitti-bi’li’den, Que’li Urikki’den, Kargamış’lı Pisiris’den, Hamath’lı Eni-İlu’dan, Sam’al’lı Panammu’dan, Gurgum’lu Tarhulara’dan, Melid’li Sulumel’den, Kaska’lı Dadi-ilu’dan, Tabal’li Uassurme’den (Wassurme), Tuna’lı Ushhitti’den, Tuhana’lı Urballa’dan, Ishtunda’lı Tuhamme’den, Hubishna’lı Urimme’den, Arap Kralı Zabibe’den, altın, gümüş, deri, fildişi, demir, renkli kumaşlar, keten qiysiler, kırmızı ve mor yünler, ahşap kutular, lambalar,...,atlar, eşekler, katırlar, kuzular, develer şeklinde haracımı (vergilerimi) aldım*”¹¹⁹. Yine Assur krallarından II. Sargon’un Batı İran’da, İsfahan Bölgesi şehirlerinden Najafehabad yakınlarında bulunmuş stelinde de yün, keten, kumaş ve derinin ganimet olarak alındığına dair veriler bulunmaktadır. “...*Dördüncü saltanat yılımda Tabal üzerine yürüdüm. (...) ülkesinden Sinuntu’lu Kiakki...Fil derisi, fildişi, abanoz, şimsir, renkli qiysiler, keten qiysiler ve silahları haraç olarak aldım. Tabal krallarının haracı olarak, koyun sürüleri, atlar ve sayısız katırı ganimet olarak topladım...*”¹²⁰. Söz konusu yazılı metinlerden Geç Hititlerde dokumanın hammaddesi olan yün, deri ile ketenin olduğu ve qiysilerde renkli kumaşların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim metinlerde geçen “kırmızı ve mor yünler” verisi kullanılan renkler konusunda kısmen de olsa bilgi sunmaktadır.

¹¹⁸ Woolley, “The Iron-Age Graves of Carchemish”, p. 31, pl. XXII: b.

¹¹⁹ D. D. Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol. I, yazıt no 772, New York, 1926; Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, s. 279; H. Tadmor ve S. Yamada, *The Royal Inscriptions of Tiglath-Pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria*, The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Volume 1, Winona Lake, Indiana, 2011, p. 38.

¹²⁰ L. D. Levine, *Two Neo-Assyrian Stelae from Iran*, Art and Archaeology Royal Ontario Museum Occasional Papers 23, 1972; Akçay, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, s. 287; G. Frame, “The Tell Acharneh Stela of Sargon II of Assyria”, *Subartu* XVIII: s. 57, 2006.

Geç Hititlerde dokumacılığa diğer kanıtlar da özellikle Zincirli kazılarında bilinmektedir. Zincirli’de gerçekleştirilen kazılarında oval gövdeli ve uca doğru sivrileşen kemik deliciler bulunmuştur¹²¹ (Şekil 4.16/2). Söz konusu kemik delicilerin mutfak aletleri veya saçları toplamak için kullanılmış olabileceği önerilmiştir¹²². Ancak bu tarz kemik delici aletler K. Suriye’de Tell Afış ve Tell Abou Danne¹²³ ile Urartu yerleşmelerinden Çavuştepe’de uç kale önü XII no.lu alanda¹²⁴ çeşitli dokuma aletleri ile birlikte bulunmuştur. Bu nedenle Zincirli kemik delicilerinin mutfak aletleri ya da saç toplamadaki kullanımından ziyade çözgü ipliklerini dövmede ya da desen vermek amacıyla iplerin arasında geçirilen mekik/spatulalar olabileceği kanaatindeyiz. Zincirli kazılarında dokumacılıkta çözgü iplerinin düzgün gelmesini ve atkı iplerinin de sıkışmasını sağlayan tarak da ele geçmiştir¹²⁵ (Şekil 4.16/3). Dörtgenimsi bir forma sahip tarağın yüzeyi iç içe dairelerle bezenmiştir. Bir tarafı düz bırakılan tarağın diğer kısmı işlenerek diş sıraları oluşturulmuştur. Kazılardan bilinen bu dokuma aletlerinin yanı sıra Maraş steli üzerindeki bir kabartmada kadın figürünün elinde yün eğirmede kullanılan iğ tasvir edilmiştir¹²⁶. Maraş steli üzerindeki betimlemeden yola çıkılarak Geç Hititlerde dokuma işinin kadınlar tarafından yapıldığı önerilebilir. Ancak şimdilik Geç Hititlerde dokuma atölyelerine dair veriler bulunmamaktadır.

Geç Hitit dönemi kabartmalarında özellikle askeri sahnelerde erkek figürlerinin başında miğferler ve hem erkek hem kadın figürlerinin kıyafet ile başlıklarında metal aksesuar kullanılmıştır. Nitekim miğferler ile aksesuarlardan fibula, kolye, bilezik gibi takılarına metal örnekleri kazılardan ele geçmiştir. Böylelikle Geç Hitit Krallıklarında dokumacı ve dericilerin yanı sıra metal ile mücevher ustalarının da önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Kabartmalarda betimlenmiş erkek ve kadın figürlerinin elbise modelleri kendi içinde farklılıklar gösterir. Erkek elbise modelleri kendi içinde beş gruba ayrılır; diz kapağına kadar inen tek parça tunik, anvelop tipi kıyafetler, ayak bileklerine kadar

¹²¹ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, taf. 59/a-d, taf. 60/a-ar.

¹²² Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, p. 122.

¹²³ S. M. Cecchini, “The Textile Industry in Northern Syria during the Iron Age According to the Evidence of the Tell Afis Excavations”, içinde: G. Bunnens (ed.), *Essays on Syrian in the Iron Age*, Ancient Near Eastern Studies Supplement 7, 2000, Virginia, pp. 223-225.

¹²⁴ B. Gökce ve G. Bilen, “Doğu Anadolu Bölgesi Urartu Dönemi Dokuma Aletleri”, *Anadolu/Anatolia* 45: ss 36-37, 2019.

¹²⁵ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, Taf. 59/o.

¹²⁶ Orthmann, *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, taf.47/f.

uzanan tek parça uzun tunik, üstü gömlek alt kısmı pantolon, ayak bileklerine kadar inen tek parça yırtmaçlı tunik. Kadın elbise modelleri ise ayak bileklerine kadar uzanan tek parça tunik ile yırtmaçlı elbisedir. Eldeki verilerden kadın elbise modellerinin erkek elbise modelleri kadar çeşitlilik göstermediği anlaşılmaktadır. Ayrıca kabartmalar incelendiğinde özellikle erkek figürlerinden bir kısmının (avcı, tanrı ve saraylı olanlar) elbiselerinin üzerinde manto, cepken, pelerin ve şal kullanımının olduğu da görülür. Şimdilik kadın figürlerinde elbisenin bir parçası olan bu aksesuarlar kullanılmamıştır. Erkek ve kadın figürlerinin elbise modellerindeki bu çeşitliliği başlıklarında da görmek mümkündür. Erkek figürlerinin başında görülen başlıklar miğfer ve polostur. Söz konusu başlıklar kendi içinde de çeşitlilik gösterir. Kadın figürlerinin başında ise bel ya da ayak bileklerine kadar inen bir örtü bulunur. Ayrıca bazı kadın figürlerin başında polos ve bu polos ile bağlantılı başörtüsü de mevcuttur. Giyim kuşam içinde değerlendirilen bir diğer grupta ayakkabılardır. Kadın ve erkek figürlerinde genel olarak ucu kalkık Hitit tarzı ayakkabı ve ayağı saran ayakkabı modelleri bulunur. Ayrıca erkek figürlerinde Arami tipi sandalet, uzun çizme ve bantlardan oluşan sandalet tarzı ayakkabılar da kullanım görmüştür. Kadın ve erkeklerde ki bu giyim kuşam tipi farklılıkları çoğunlukla statü göstergesinden kaynaklanmaktadır. Kabartmalarda betimlenmiş giyim kuşamda çoğunlukla Assur etkisi gösteren Geç Hitit biçimi görülür. Ayrıca Geleneksel Hitit Biçimi ile Aramileşmiş-Fenikeleşmiş Geç Hitit Biçimi de mevcuttur.

Geç Hitit dönemi kabartmaları, dönemin elbiseleri, başlıkları ve ayakkabı modelleri hakkında zengin veriler sunar. Ancak aynı durumu giyim kuşamda kullanılan renkler için söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte Yeni Assur dönemine ait iki yazılı metinde kırmızı ve mor yünlerin bahsi geçmektedir. Sınırlı sayıdaki bu veri giyim kuşamda kırmızı ve mor renginde kumaşların da kullanılmış olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Yine Geç Hitit dönemi elbiseleri ve başlıklarında kullanılan desen ve süslemeleri de kabartmalardan bilmekteyiz. Görülen başlıca desen ve süslemeler; dikey-yatay kısa çizgiler, rozetler, iç içe kare motifleri, yarım daireler, nokta dizileri, spiraller, diagonal şeritler, zikzak motifleri, şimşek demetleri, göz motifi ve gamalı haçtır (Şekil 4.17). Söz konusu süslemeler çoğunlukla tanrı, tanrıça ve saraylı olarak tanımlanan figürlerin elbise ve başlıklarında kullanılmıştır. Desen ve süslemelerin bu kullanımı elbise modellerinde olduğu gibi sosyal statüye bağlanabilir. Böylelikle süslü

kıyafetlerin üst düzey ve daha basit sade kıyafetlerin ise alt düzeydeki kişilere ait olduğu söylenebilir. Geç Hitit Krallıklarının çağdaşı Urartu’da elbiselere sonradan aplike edilen süslemelerin de olduğu bilinmektedir¹²⁷. Şimdilik Geç Hitit Krallığı’na ait kazılar ve yazılı metinler bu konuda veri içermemektedir. Bu nedenle Geç Hitit dönemi kabartmalarında betimlenmiş erkek ve kadın figürlerinin elbiselerinde kullanılan desenlerin dokuma ile birlikte mi oluşturulduğu veya sonradan mı dokumaya ilişitirildiği konusunda bir şey söylemek mümkün değildir.

Arkeolojik verilerden Geç Hititlerde giyim kuşam ile bağlantılı olarak kullanılan aksesuarların olduğu da anlaşılmaktadır. Giyim kuşamda aksesuarlar iki grupta toplanmıştır. Bunlardan ilki; giysi ile bağlantılı olarak kullanılan fibula, kemer/kuşak, süs iğneleri, makyaj setleri ve dokumaya ilişitirilmiş metal objelerdir. İkinci aksesuar ise takılardır. Geç Hitit dönemi kabartmalarında betimlenmiş erkek ve kadın figürlerinde takı olarak bilezik, pazıbent, halhal, diadem, broş, kolye, gerdanlık, pektoral ve küpe tasvir edilmiştir. Bilezikler açık uçlu ve kapalı olarak işlenmiştir. Açık uçlu bileziklerin bitim kısımları sade olmakla birlikte hayvan başlı (yılan, ejder ve aslan) olanları da vardır. Pazıbentler ise sarmal ve açık uçlu olabilmektedir. Açık uçlu pazıbentlerin bitim kısmı çoğunlukla sadededir, ancak bir örnekte bitim kısmı aslan başı şeklinde sonlandırılmıştır. Ayak bileğinde kullanılan halhaller sarmal biçimlidir. Başlı saran diadem ise geometrik motiflerle bezenmiştir. Boyun kısmında kullanılan kolye, gerdanlık ve pektoralde oldukça önemlidir. Bunlardan gerdanlığın her iki ucu ördekbaşı şeklinde bitilmiştir. Pektoral ise çeşitli motiflerle süslenmiştir.

Kabartmalarda betimleniş bu takıların kazılardan ele geçen örnekleri de bulunmaktadır. Nitekim Karkamış Yunus mezarlığında çeşitli tiplerde boncuklardan oluşan kolyeler ele geçmiştir¹²⁸. Zincirli kazılarında altın ve gümüş yapımı madalyonlar ortaya çıkarılmıştır¹²⁹. Madalyonlar çoğunlukla dairesel formudur, ancak kare ve oval formlu örnekleri de vardır. Dairesel formlu madalyonların yüzeyinde aslan üzerinde tanrı figürü ve bunun karşısında kutsal selamlama pozisyonunda duran bir erkek figürü bulunur. Kare formlular ziyafet sahnesi, karşılıklı duran insan figürleri ile hayat ağacının her iki tarafında yer alan dağ keçileri ile süslenmiştir. Oval biçimli madalyonların yüzeyinde ise çıplak tanrıça betimi bulunur. Yine İvriz kaya kabartması

¹²⁷ Gökce, “Urartu Giyim Kuşamına Sosyo-Kültürel Bir Bakış”, s. 433.

¹²⁸ Woolley, “The Iron-Age Graves of Carchemish”, pl. XIX/b.

¹²⁹ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, taf. 46/a-i, taf. 47/a-c.

(kat. no. 87) ve Bor stelinde (kat. no. 88) kral Varpalavas'ın boynunda yüzeyinde yatay ve dikey süslemelerin bulunduğu bir kolyenin yakın benzeri Zincirli kazılarında tespit edilmiştir¹³⁰. Geç Hiti dönemi kabartmalarında küpeler betimlenmiş olmakla birlikte bunların formları anlaşılamamaktadır. Ancak Zincirli kazılarında bulunmuş küpeler, bunların tipleri hakkında önemli veriler sunar. Nitekim Zincirli kazısı küpeleri sarkaçlı, tel sargılılar ve hilal biçimli formlara sahiptir¹³¹.

Geç Hitit sanatında giysi ya da başlıklarla bağlantılı olarak kullanılan aksesuarlar da bulunmaktadır. Nitekim Geç Hitit kabartmalarında betimlenmiş fibulalar, broş ve kemer/kuşaklar bu amaçla kullanılmıştır. Bunlardan kemer/kuşaklar kendi içinde dar, orta ve geniş olmak üzere sınıflandırılmıştır. Zaman zaman kemerler kordon dizileri veya ağ gibi motiflerle süslenmiştir. Betim sanatında görülen fibulalar ise yarım daire gövdeli olup pelerin uçlarını ilıstirmede, elbisenin omuz kısmında veya kemere asılı olarak kullanılmıştır. Broş fibula ve kemer/kuşaklardan farklı olarak başlıkların ön tarafında kullanılmıştır. Dönemin kazılarında broş örnekleri bilinmemekle birlikte benzer tipte fibulalar Zincirli¹³², Hamzatepe 31 no.lu urne¹³³ ve Karkamış Yunus mezarlığında¹³⁴ ele geçmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda süs iğnelerinin farklı uygulamalarda kullanıldığı ortaya konulmuştur. Bu uygulamalardan biri süs iğnelerinin giysilerle ve başlıklarla birlikte kullanımınıdır. Şimdilik Geç Hitit kabartmalarında süs iğnesi kullanımına rastlanmamıştır. Karkamış Yunus Mezarlığı ve Zincirli kazılarında haşhaş kapsülü başlı, yarım daire başlı, başı dilimli ve rulo başlı süs iğneleri ortaya çıkarılmıştır¹³⁵. Kabartmalarda her ne kadar bunlar betimlenmemiş olsa da çevre kültür bölgelerindeki kullanımlarından yola çıkılarak, Zincirli süs iğnelerinin de elbise veya başlıklarda kullanıldığı önerilebilir.

Son olarak, tez çalışmamızda ortaya koymuş olduğumuz bu sonuçlara, Geç Hititler ile ilgili yapılacak çalışmalar neticesinde yeni verilerin de ekleneceği muhakkaktır.

¹³⁰ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, taf. 45/b.

¹³¹ Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, taf. 45/a, c-g, i, k.

¹³² V. Hermann, and D. Schloen, "Assyrian Impact on the Kingdom of Sam'al: the Wieve from Zincirli", J. MacGinnis, D. Wicke ve T. Greenfield (eds.), *The Provincial Archaeology of the Assyrian Empire*, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, 2016, s 272, fig 24.5/b.

¹³³ B. Uysal ve A. Çifçi, "Elbistan Karahöyük ve Hamzatepe Kazıları 2021", *42. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 2023, s. 473, res. 8.

¹³⁴ Woolley, "The Iron-Age Graves of Carchemish" 21, 23, 29, 32, pl. 19: 1-3, 6.

¹³⁵ Woolley, "The Iron-Age Graves of Carchemish" 21, 23, 29, 32, pl. XXI: 13, 15; Andrae, *Die Kleinfunde von Sendschirli*, abb. 111-113, .

KAYNAKLAR

- Afet, İ. (1987). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, Ankara.
- Akurgal, E. (1949). *Späthethitische Bildkunst*, Ankara.
- Akurgal, E. (1961). *Kunst der Hethiter*, Germany.
- Akçay, A. (2011). *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Alkım, B. U. (1974). *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*, Ankara.
- Alparslan, M. (2009). *Hititoloji'ye Giriş*, İstanbul.
- Andrae, W. (1943). *Die Kleinfunde von Sendschirli*, Mitteilungen aus den Orientalischen Sammlungen, Berlin.
- Aro, S. (1998). *Tabal, Zur Geschichte und Materiellen Kultur des Zentralanatolischen Hochplateaus von 1200 bis 600 v. Chr.*, Helsinki.
- Aydın, J. (2018). *Karkamış Geç Hitit Ortostotlarında Kıyafetler*, (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Balcıoğlu, B. (2009). *Gaziantep Arkeoloji Müzesi Geç Hitit Dönemi Taş Eserleri*, Gaziantep.
- Blömer, M., and Messerschmidt, W. (2014). “Das Fragment einer syro-hethitischen Votivstele vom Dülük Baba Tepesi II: Die Ikonographie”, *Kult und Herrschaft am Euphrat, IV*, (ed. E. Winter), Bonn.
- Bonatz, D. (2014). “Katumuwa’s Banquet Scene”, *In Remembrance of Me Feasting with the Dead in the Ancient Middle East*, (Eds. V. R. Hermann, J. D. Schloen) Chicago, ss. 39-44.
- Brandl, B. (2016). “Rakib’il and “kubaba of Aram” at Ördekburnu and Zincirli and New observations on Kubaba at Zincirli, Carchemish and Ugarit”, *Alphabets, Texts and Artifacts in the Ancient Near East*, (eds. I. Finkelstein, C. Robin, T. Römer), ss. 47-61, Paris.

- Çambel, H. (1949). “Karatepe Heykeltraşlık Eserleri Hakkında Bazı Mülahazalar”, *Belleten*, 13/49, ss. 21-36.
- Çifçi, A. (2022). “Kahramanmaraş Müzesi’nde Bulunan Geç-Hitit Mezar Steli”, *Colloquium Anatolicum*, 21, ss. 119-128.
- Darga, A. M. (1992). *Hitit Sanatı*, İstanbul.
- Delaporte, L. (1940). *Malatya: fouilles de la mission archéologique française dirigées par M. Louis Delaporte. Arslantepe. Fascicule I, La porte des lions*, Paris.
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, İstanbul.
- Dinçol, B. (2003). *Eski Önasya ve Mısır’da Müzik*, İstanbul.
- Doğan, Ö. (2011). *Adana Arkeoloji Müzesinde Bulunan Geç Hitit Dönemi Stelleri*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Ensert H. K. (2006). “Niğde Steli’nin Üzerindeki Figür, Bereketin Fırtına Tanrısı Tarhunzas’ın Unvanını Taşıyan Kral Muwaharanis Olabilir mi?”, *Hayat Erkanal'a Armağan; Kültürlerin Yansıması*, ss. 326-331, Ankara.
- Florioti H. H. D. ve Yamaner, M. (2022). *Eski ve Mezopotamya ve Anadolu Toplumlarında Müzik*, İstanbul.
- Frame, G. (2006). “The Tell Acharneh Stela of Sargon II of Assyria”, *Subartu* XVIII: pp. 47-68.
- Frankfort, H. (1954). *The Art and Architecture of the Ancient Orient*.
- Garstang, J. (1929). *The Hittite Empire*, New York.
- Gökce, B. (2016). “Urartu Giyim Kuşamına Sosyo-Kültürel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI/2, ss. 421-444.
- Gökce, B. (2018). “Urartu Krallığı’nda Av ve Avcılık”, *XVII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara: 15-17 Eylül 2014), ss. 320-327.
- Gökce B. ve Pınarcık, P. (2020). “Geç Hitit Kent Devletleri Dini Yapısı Üzerine Gözlemler”, *CEDRUS*, VIII, 2020, ss. 147-176.

- Haas, V. (2002). "Hitit Dini", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: 1000 Tanrılı Halk*, Stuttgart, pp. 438-442.
- Hamburg, J. (2013). "Świątynie neohetyckie". *Zawadzińska Szkice z archeologii Bliskiego i Środkowego Wschodu*, (Eds. W. Ejsmond, J. Hamburg, P. Janik, A. Romaniuk, A. Skalec), pp. 6-55, Warszawa.
- Hawkins, J. D. (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions Volume I, Part 1 Introduction, Karatepe, Karkamis, Tell Ahmar, Mara, Malatya, Commagene*, Berlin-New York.
- Hellenkemper, H. ve Wagner, J. (1977). "The God on the Stag: A Late Hittite Rock-Relief on the River Karasu", *AnSt*, Vol. 27, pp. 167-173
- Hermann, V. and Schloen, D. (2016). "Assyrian Impact on the Kingdom of Sam'al: the Wief from Zincirli", J. MacGinnis, D. Wicke ve T. Greenfield (eds.), *The Provincial Archaeology of the Assyrian Empire*, pp. 265-274, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.
- Hogarth, D. G. (1914). *Carchemish I: Introductory, The Trustees of the British Museum*, London.
- Hutter, M. (2017). "Kubaba in the Hittite Empire and the Consequences for Her Expansion to Western Anatolia", A. Mouton (Ed.), *HITTITOLOGY TODAY: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in Honor of Emmanuel Laroche's 100th Birthday/ L'HITTITOLOGIE AUJOURD'HUI: Études sur l'Anatolie hittite et néo-hittite à l'occasion du centenaire de la naissance d'Emmanuel Laroche*, İstanbul.
- Kalaç, M. (1979). "Niğde'de Bulunan Bir Hava Tanrısı Steli", *TTK*, VIII, ss. 239-243.
- Karakaya, M. (2022). *Geç Hitit Krallıklarında Tanrıçaların Temsili*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı), İstanbul.
- Karağuz G. ve Kunt, H. İ. (2006). "İvriz Kaya Anıtları ve Çevresi Üzerine Bir Araştırma", *Arkeoloji ve Sanat*, 122, ss. 23-50.

- Lanaro, A. (2015). "A Goddess Among Storm-gods. The Stele of Tavşantepe and the Landscape Monuments of Southern Cappadocia", *Anatolian Studies*, 65, pp. 79-96.
- Levine, L. D. (1972). *Two Neo-Assyrian Stelae from Iran*, Art and Archaeology Royal Ontario Museum Occasional Papers 23.
- Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia*, Vol. I, New York.
- Luschan, F. (1902). *Ausgrabungen in Sendschirli. V. 3: Thorsculpturen*, Berlin.
- Lylod, S. (1956). *Early Anatolia*, London.
- Martino, S. D. (2013). "Din ve Mitoloji/ Religion and Mythology", M. Doğan Alparslan, M. Alparslan (Ed.), *Hittiter: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: A Anatolian Empire*, ss. 410-429, İstanbul.
- Monaghan, P. (2010). *Encyclopedia of Goddesses and Heroines; Africa, Eastern Mediterranean, Asia I*, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford.
- Moortgat, A. (1932). *Die bildende Kunst des Alten Orients und die Berg-völker*.
- Mutlu, S. İ. ve Albayrak, Y. (2018). "Harran ve Soğmatar'da Sin Kültürünün Varlığı", *Karadeniz*, 37, ss.133-144.
- Ürkmez, Ö. (2019). "Marqāšti/Maraş'ın Neo-Hitit Heykeltıraşlığında Dinsel/ Tanrısal Figürler", *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, (Eds. C. Kabakçı, İ. Solak, A. Ceylan, O. Dumankaya, M. Canlı, Ö. Y. Ova). (K. Maraş, 2019), ss. 222-230.
- Orthmann, W. (1971). *Untersuchungen zur Späthethitischen Bildkunst*, Bonn.
- Özfırat, A. (2015). *Eskicağda Harran*, İstanbul.
- Öniz, H. ve Beşaltı, K. (2016). "Geç Hitit Denizciliği İçin Muhtemel Bir Örnek Karatepe", *KUBABA*, 13/25, ss. 73-81.
- Pınarcık, P. (2018). "Geç Hitit Döneminde Toroslardan Amanoslara Uzanan Bölgedeki Ekonomik Faaliyetler", *Belleten*, LXXXII/294, ss. 383-406.

- Pınarcık, P. Gökce, B. ve Ayakan, S. (2017). “Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Betimlenmiş Av Sahneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Prof. Dr. Recep Yıldırım’a Armağan**, (eds. P. Pınarcık, B. Gökce, M. S. Erkek, S. C. Kandal), 2017, ss. 389-441, Ankara.
- Sagona, A., ve Zimansky, P., (2015). **Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye’nin En Eski Kùltürleri MÖ 1.000.000 – 500**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sevin, V. (2017). **Anadolu Arkeolojisi**, İstanbul: Der Yayınları.
- Şahin, H. A. (2009). “Geç Hitit Beylikleri”, **Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1/2, ss. 131-153.
- Tadmor, H. ve Yamada, S. (2011). **The Royal Inscriptions of Tiglath-Pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), Kings of Assyria**, The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Volüme 1, Winona Lake, Indiana.
- Uncu, E. (2013). “Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetlerinde Güneş Kültü”, **History Studies**, 5(1), ss. 349-366.
- Uysal B. ve Çifçi, A. (2023). “Elbistan Karahöyük ve Hamzatepe Kazıları 2021”, **42. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1, ss. 471-480.
- Vieyra, M. (1955). **Hittite Art 2300- 750 B.C.**, London.
- Yüksel, İ. (1955). **Geç Hititler İzinde Anadolu**, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı), Kahramanmaraş.
- Woolley, L. (1939). “The Iron-Age Graves of Carchemish” **Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology**, 26, pp. 11-37.
- Woolley, L. (1952). **Carchemish, Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum, Part III, The Excavations in the Inner Town**, London.

KATALOG

Katalog No: 1

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/14)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük: 1, 10 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Karşı karşıya duran iki piyade

Yayın Yeri: Çambel 1949: 27, Lev. XI/7;
Orthman 1971:Taf. 16/c

Katalog No: 2

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/28)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük: 1, 20 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Tek piyade

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 17/g

Katalog No: 3

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/31)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: -----

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Karşı karşıya duran piyadeler

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 18/a

Katalog No: 4

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 2,00 m, gen. 1,40 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı Birlik

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/41a;
Orthman 1971:Taf. 24/a; Aydın 2018: kat. no. 22

Katalog No: 5

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 2,00 m, gen. 1,48 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı Birlik

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/41a; Orthman 1971:Taf. 24/c; Aydın 2018: kat. no. 24

Katalog No: 6

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış C/6)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,55 m, gen. 1,57 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı Birlik

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/41b;
Orthman 1971:Taf. 24/d; Aydın 2018: kat. no. 23

Katalog No: 7

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/8)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 2,00 m, gen. 1,40 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı Birlik

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/42b;
Orthman 1971:Taf. 24/f; Aydın 2018: kat. no. 25

Katalog No: 8

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış C/12)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: -----

Tarih: M.Ö. 850-800

Sahne: ----

Stil Grubu: GHS II

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/45a; Orthman 1971:Taf. 25/a; Aydın 2018: kat. no. 27

Katalog No: 9

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/11)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,57 m, gen. 1,19 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/44b; Orthman 1971:Taf. 25/b; Aydın 2018: kat. no. 26

Katalog No: 10

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/14a)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,65 m, gen. 1,45 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Woolley 1952: Pl. B/46a,b; Orthman 1971:Taf. 25/d; Aydın 2018: kat. no. 28

Katalog No: 11

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/1)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,30 m, gen. 2,00 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 2,a; Orthman 1971:Taf. 28/e; Aydın 2018: kat. no. 29

Katalog No: 12

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,35 m, gen. 1,12 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 2,b; Orthman 1971:Taf. 28/f; Aydın 2018: kat. no. 30

Katalog No: 13

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/3)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,30 m, gen.
2,03 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 3,a; Orthman 1971:Taf. 29/a; Aydın 2018: kat. no.
31

Katalog No: 14

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/4)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,35 m, gen. 1,15 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Piyadeler

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 3,b; Orthman 1971:Taf. 29/b; Aydın 2018: kat. no. 32

Katalog No: 15

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış G/3)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,10 m, gen. 0,65 m

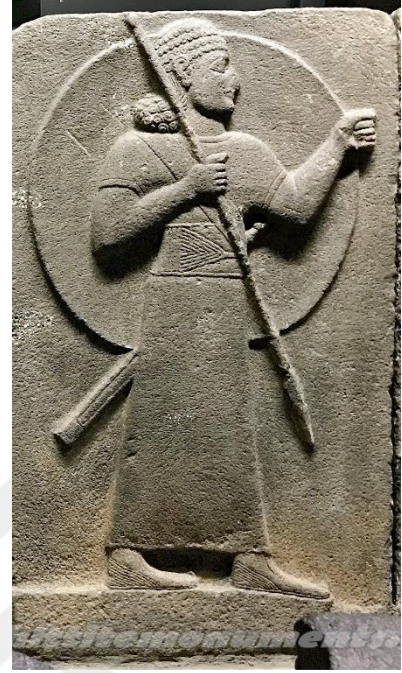
Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Saray muhafızı

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 4a; Orthman 1971:Taf. 31/c; Aydın 2018: kat. no. 34

Katalog No: 16

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış G/2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,05 m, gen. 0,90 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Saray muhafızları

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 4b; Orthman 1971:Taf. 31/b; Aydın 2018: kat. no. 35

Katalog No: 17

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış G/4)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,05 m, gen. 1,37 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Saray muhafızları

Yayın Yeri: Hogarth, 1914: pl. B 5b; Orthman 1971:Taf. 31/d; Aydın 2018: kat. no. 37

Katalog No: 18

Eser Adı: Tainat Orthostat (Tainat 2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 0,80 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı birlik

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 52/f

Katalog No: 19

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli A/3)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,30 m, gen. 0,90 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS I/II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Süvari

Yayın Yeri: Andrae 1943: Abb. 96, Taf. 34c; Orthman 1971:Taf. 55/b

Katalog No: 20

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli B/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,30 m, gen. 0,90 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Arabalı birlik

Yayın Yeri: Andrae 1943: Abb. 102, Taf.39; Orthman 1971:Taf. 57/a

Katalog No: 21

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli B/27)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,16 m, gen. 0,94 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Süvari

Yayın Yeri: Andrae 1943: Abb. 130, Taf.44; Orthman 1971:Taf. 60/c

Katalog No: 22

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/3)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Ayı avı

Yayın Yeri: Akurgal 1961: Taf.147; Orthman 1971:Taf. 15/b

Katalog No: 23

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,23 m, gen. 0,26 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Ayı avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 15/f

Katalog No: 24

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/29)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Geyik avı

Yayın Yeri: Frankfort 1954: Pl.165/C;
Orthman 1971:Taf. 17/h

Katalog No: 25

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe B/14)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,25 m, gen. 0,65 m

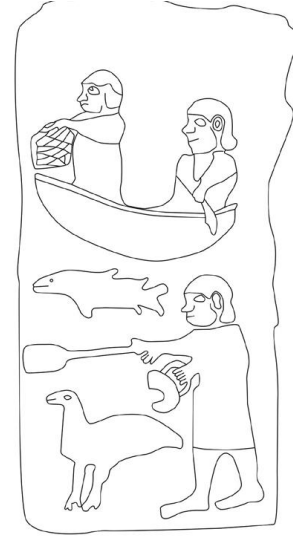
Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Balık avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 19/a; Öniz ve Beşaltı 2016: s. 80 Res. 1b

Şim 15b Karatepe'den Orthostat Kabartmasında 1

Katalog No: 26

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe B/15)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,23 m, gen. 0,78 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Tavşan ve kuş avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 19/b

Katalog No: 27

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış H/6)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: -----

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Geyik avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 33/d

Katalog No: 28

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış K/27)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,20 m

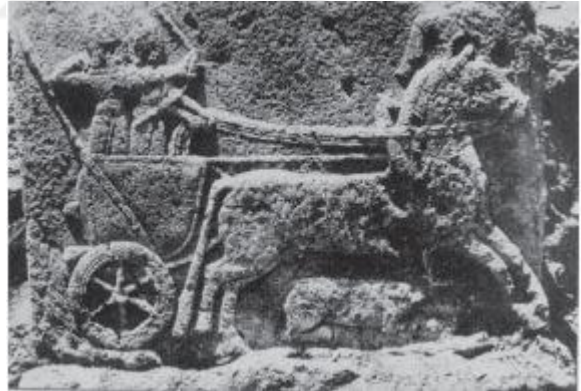
Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Moortgat 1932: Taf. 32/1; Orthman 1971:Taf. 37/b

Katalog No: 29

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış E/3)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,11 m, gen. 1, 41 m

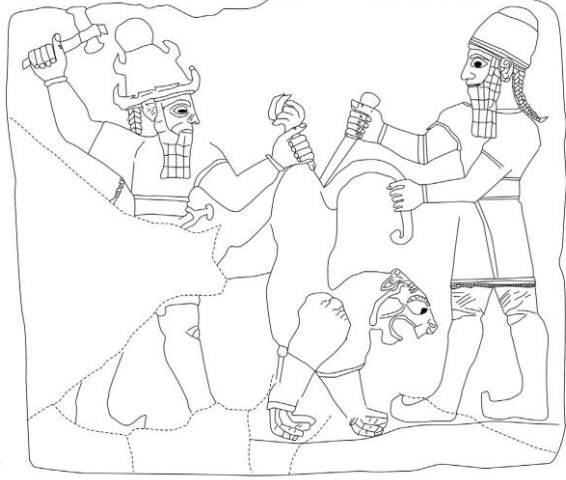
Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 26/b

Katalog No: 30

Eser Adı: Malatya Orthostat
(Malatya B/1)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,23 m, gen.
0,55 m

Tarih: M.Ö. 1050-850/M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS I/II

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Akurgal 1949: Taf. 24/b; Orthman 1971:Taf. 42/a

Katalog No: 31

Eser Adı: Malatya Orthostat
(Malatya B/2)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 0,42 m, gen. 0,07 m

Tarih: M.Ö. 1050-850/M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS I/II

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Geyik avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 42/b

Katalog No: 32

Eser Adı: Sakçagözü
Orthostat (Sakçagözü B/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,17 m, gen.
2,66 m

Tarih: M.Ö. 800-750/700

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Garstang 1929: Pl. 46; Orthman 1971:Taf. 51/c

Katalog No: 33

Eser Adı: Tell Halaf Orthostat

Malzeme: -----

Boyutları: -----

Tarih: -----

Stil Grubu: -----

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 11/b

Katalog No: 34

Eser Adı: Tell Halaf Orthostat

Malzeme: -----

Boyutları: -----

Tarih: -----

Stil Grubu: -----

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Aslan avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 9/b

Katalog No: 35

Eser Adı: Tell Halaf Orthostat
(Tell Halaf Ba/2)

Malzeme: -----

Boyutları: -----

Tarih: -----

Stil Grubu: -----

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Yabani boğa avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 12/b

Katalog No: 36

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli A/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,34 m, gen. 1,02 m

Tarih: M.Ö. 1050-850 (-M.Ö. 850-800)

Stil Grubu: GHS I (-II)

Sahne: Av sahnesi

Tasvir: Tavşan avı

Yayın Yeri: Orthman 1971:Taf. 56/b

Katalog No: 37

Eser Adı: Darende Steli (Darende 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,79 m, gen. 0,30 m

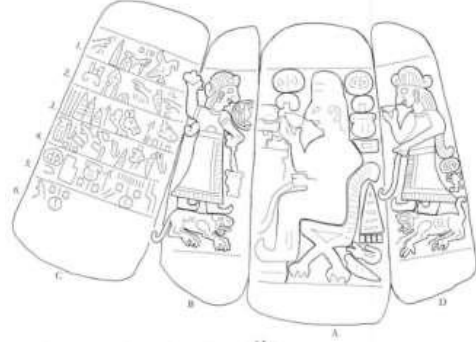
Tarih: M.Ö. 1050-850

Stil Grubu: GHS I

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Hepat

Yayın Yeri: Hawkins 2000: Pl. 145-146; Orthmann 1971; Darende 1; Karakaya 2022: kat. no. 1.

Katalog No: 38

Eser Adı: Malatya Steli (Malatya B/4)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,30 m, gen. 0,90 m

Tarih: M.Ö. 1050-850/M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS I/II

Sahne: Tanrı ve Tanrıça sahnesi

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Hawkins 2000: Malatya 13, Pl. 164; Orthmann 1971; Taf. 42/f; Karakaya 2022: kat. no. 2.

Katalog No: 39

Eser Adı: Ördekburnu Steli (Ördekburnu 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m, gen. 0,54 m

Tarih: : M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS IIIa

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 48/g; Brandl 2016: Fig. 1; Karakaya 2022: kat. no. 3.

Katalog No: 40

Eser Adı: Birecik Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,10 m, gen. 0,46 m

Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tanrıça tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Hawkins 2000: Pl. 61; Karakaya 2022: kat. no. 4.

Katalog No: 41

Eser Adı: Ancuzköy Steli (Ancuzköy 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: -----

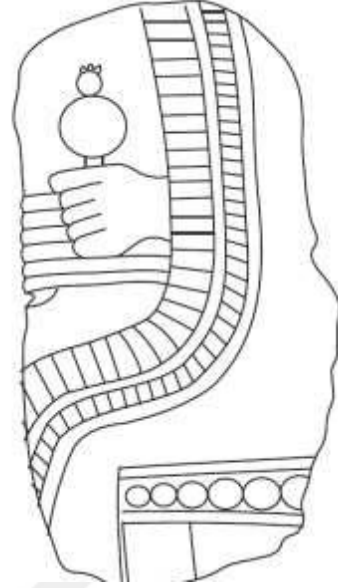
Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tanrıça Tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 5/g; Karakaya 2022: kat. no. 5.

Katalog No: 42

Eser Adı: Dokurcun Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m, gen. 0,52 m

Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tanrıça Tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Balcıoğlu 2009: 17; Karakaya 2022: kat. no. 6.

Katalog No: 43

Eser Adı: Dülükbaba Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,40 m, gen. 0,19 m

Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tanrıça tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Blömer ve Messerschmidt
2014: Taf . 7/1; Karakaya 2022: kat. no. 7

Katalog No: 44

Eser Adı: Karkamış Steli (Karkamış K/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,67 m, gen. 0,76 m

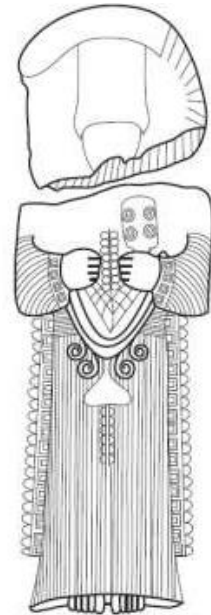
Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrıça tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 34/e; Karakaya 2022:
kat. no. 8.

Katalog No: 45

Eser Adı: Maraş Steli

Malzeme: -----

Boyutları: -----

Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrıça tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Ürkmez 2019: Fig. 7; Karakaya 2022: kat. no. 10.

Katalog No: 46

Eser Adı: Tavşantepe Steli

Malzeme: Andezit

Boyutları: yük. 2,10 m, gen. 0,95 m

Tarih: : M.Ö. 9. yüzyıl

Stil Grubu: GHS I/II

Sahne: Tanrıça tasviri

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Lanaro 2015: 82, Fig. 6-7; Karakaya 2022: kat. no. 11.

Katalog No: 47

Eser Adı: Aslanlı Kapı I (Malatya A/7)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 0,46 m, gen. 0,81 m

Tarih: : M.Ö. 1050-850

Stil Grubu: GHS I

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Şauşga

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 40/d; Karakaya 2022: kat. no. 12.

Katalog No: 48

Eser Adı: Aslanlıkapı IIa (Malatya A/5a)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 0,47 m, gen. 1,26 m

Tarih: : M.Ö. 1050-850

Stil Grubu: GHS I

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Şauşga

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 40/b; Karakaya 2022: kat. no. 13.

Katalog No: 49

Eser Adı: Aslanlıkapı IIb (Malatya A/5a)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 0,47 m, gen. 1,26 m

Tarih: : M.Ö. 1050-850

Stil Grubu: GHS I

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Şauşga

Yayın Yeri: Delaporte 1940: Pl. 20/1; Orthmann 1971: Taf. 40/b; Karakaya 2022: kat. no. 14.

Katalog No: 50

Eser Adı: Zincirli I (Zincirli B/13b)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,37 m, gen. 1,12 m

Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 58/e; Karakaya 2022: kat. no. 15.

Katalog No: 51

Eser Adı: Zincirli II (Zincirli B/15)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,37 m, gen. 1,12 m

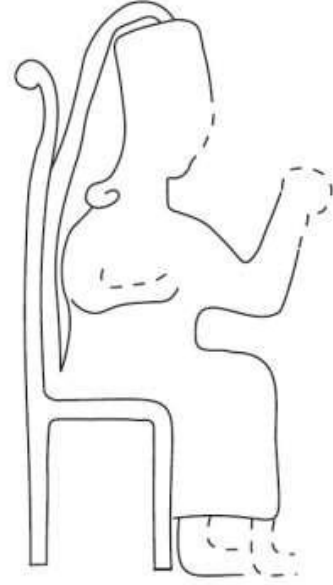
Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Libasyon sahnesi

Tasvir: Tanrıça Hepat

Yayın Yeri: Luschan 1902: Fig. 103; Karakaya 2022: kat. no. 16.

Katalog No: 52

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: gen. 2,50 m

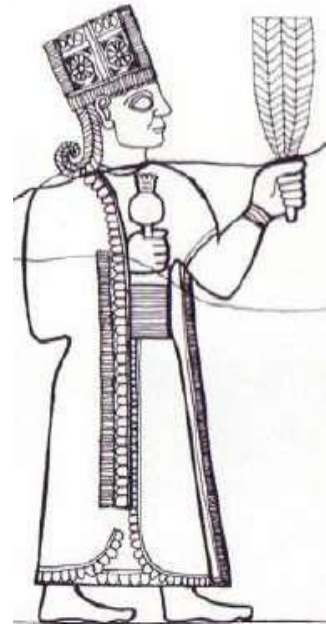
Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Tanrıça Hepat

Yayın Yeri: Wooley 1952: Pl. B 38; Orthmann 1971: Taf. 23/e; Brandl 2016: Fig. 3/1; Karakaya 2022: kat. no. 11.

Katalog No: 53

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış C/4)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,85 m, gen. 2,50 m

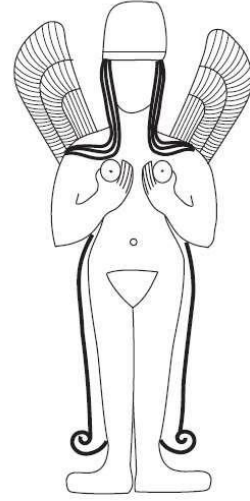
Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Savaş sahnesi

Tasvir: Tanrıça Şauşga

Yayın Yeri: Wooley 1952: Pl. B 40; Orthmann 1971: Taf. 24/b; Karakaya 2022: kat. no. 19.

Katalog No: 54

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/7b)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,90 m, gen. 0,30 m

Tarih: : M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı sahnesi

Tasvir: Tanrıça Kubaba

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 29/f; Karakaya 2022: kat. no. 20.

Katalog No: 55

Eser Adı: Babil Steli (Babil 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,28 m, gen. 0,53 m

Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 5/b

Katalog No: 56

Eser Adı: İvriz kaya kabartması (İvriz 1)

Malzeme: -----

Boyutları: yük. 6 m

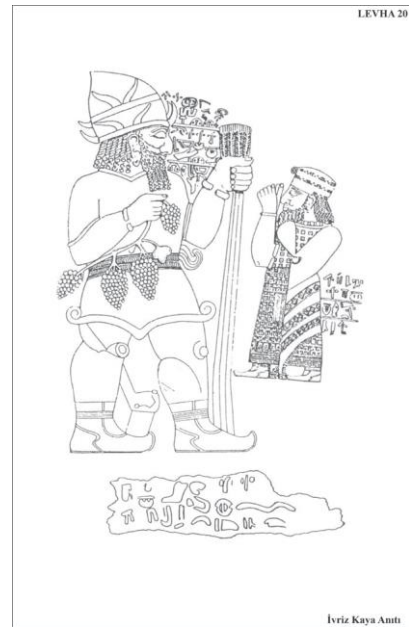
Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Garstang 1929: Pl. 34; Orthmann 1971: Taf. 14/e; Akçay 2011: s. 359, Lev. 20

Katalog No: 57

Eser Adı: Kürtül Steli (Kürtül 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,64 m, gen. 0,64 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf: 38/e

Katalog No: 58

Eser Adı: Malatya Orthostat (Malatya A/11)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 0,81 m, gen. 1,92 m

Tarih: : ?

Stil Grubu: ?

Sahne: Libasyon ritüeli

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Frankfort
1954: Pl. 133/B; Orthmann
1971: Taf: 41/f

Katalog No: 59

Eser Adı: Til Barsip Steli (Til Barsip B/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 2,06 m, gen. 0,83 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Vieyra 1955: Pl. 86; Orthmann 1971: Taf. 53/c

Katalog No: 60

Eser Adı: Niğde Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 2,18 m, gen. 1,00 m

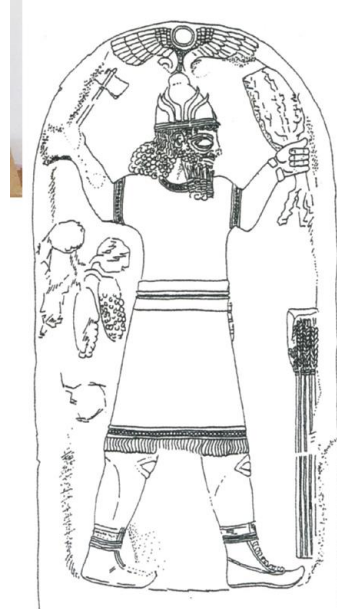
Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl sonu - M.Ö. 7. yüzyıl başı

Stil Grubu: ?

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Kalaç 1979: 239-243; Aro 1998: 382, A140; Hawkins 2000: 526-527, X47; Ensert 2006: 326-331; Akçay 2011: Lev. 48

Katalog No: 61

Eser Adı: İslahiye Steli (İslahiye 2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,37 m, gen. 0,55 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Fırtına Tanrısı

Yayın Yeri: Doğan 2011: 66.

Katalog No: 62

Eser Adı: Karasu Kaya Kabartması (Karasu 1)

Malzeme: -----

Boyutları: yük. 2,100 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Koruyucu Tanrı

Yayın Yeri: Hellenkemper ve Wagner 1977: Pl. XXXII/a; Orthmann 1971: Taf. 14/f

Katalog No: 63

Eser Adı: Kültepe Orthostat (Kültepe 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,92 m, gen. 0,78 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Koruyucu Tanrı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 38

Katalog No: 64

Eser Adı: Karkamış Steli (Karkamış Bb/1)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 2,50 m, gen. 3,00 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Ay ve Güneş Tanrıları

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 23/a

Katalog No: 65

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/11)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,10 m

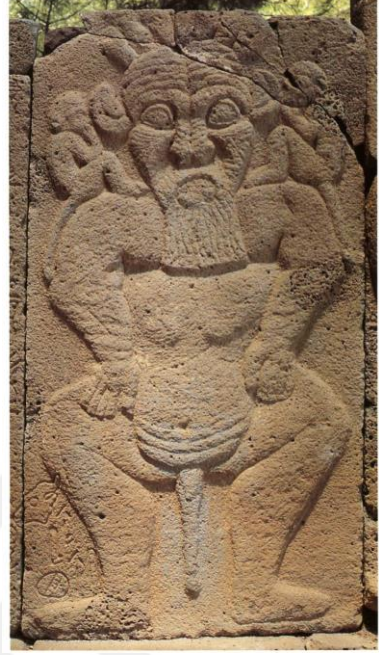
Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl sonu - 7. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Tanrı Bes (Mısır/Evlenme ve Düğün Tanrısı)

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 16/a; Darga 1992: s. 345, fig. 334

Katalog No: 66

Eser Adı: Yesemek Orthostat

Malzeme: Bazalt

Boyutları: -----

Tarih: -----

Stil Grubu: -----

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Dağ Tanrıları

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 54/h; Darga 1992: s. 324, fig. 310

310

Katalog No: 67

Eser Adı: Ain Dara Kabartma

Malzeme: Bazalt

Boyutları: -----

Tarih: -----

Stil Grubu: -----

Sahne: Tanrı tasviri

Tasvir: Dağ Tanrısı

Yayın Yeri: Hamburg 2013: s. 14, Fig. 7

Katalog No: 68

Eser Adı: Karkamış
Orthostat (Karkamış F/8)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,00 m,
gen. 1,52 m

Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl
başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Din görevlileri

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 29/g.

Katalog No: 69

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/9)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,09 m, gen. 1,30 m

Tarih: : M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Din görevlileri

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/a.

Katalog No: 70

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/10)

Malzeme: Kireçtaşı

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 1,38 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Din görevlileri

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/b.

Katalog No: 71

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/11)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 1,28 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Din görevlileri

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/c.

Katalog No: 72

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/13)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 1,18 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Kubabanın hizmetkârları

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/e.

Katalog No: 73

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/14)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 1,45 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Kubabanın hizmetkârları

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/f.

Katalog No: 74

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış F/15)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 1,28 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Kubaba'nın hizmetkârları

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 30/g.

Katalog No: 75

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe A/27)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m, gen. ----- m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Çambel 1949: Lev. 10/6; Orthmann 1971: Taf. 17/f.

Katalog No: 76

Eser Adı: Karatepe Orthostat (Karatepe B/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,21 m, gen. 0,97 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Çambel 1949: Lev. 181; Orthmann 1971: Taf. 18/c.

Katalog No: 77

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış Ab/4)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 1,35 m, gen.
2,30 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 21/c.

Katalog No: 78

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/5)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 1,12 m, gen. 1,50 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Vieyra 1955: Pl. 53;

Orthmann 1971: Taf. 29/c.

Katalog No: 79

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış F/7a)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,90 m, gen. 1,30 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 29/d.

Katalog No: 80

Eser Adı: Zincirli Orthostat
(Zincirli F/6, F/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,14 m, gen.
1,53 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-
7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Eğlence

Tasvir: Müzisyenler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 63/g; Darga 1992: 280.

Katalog No: 81

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış K/28)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,28 m, gen. 0,85 m

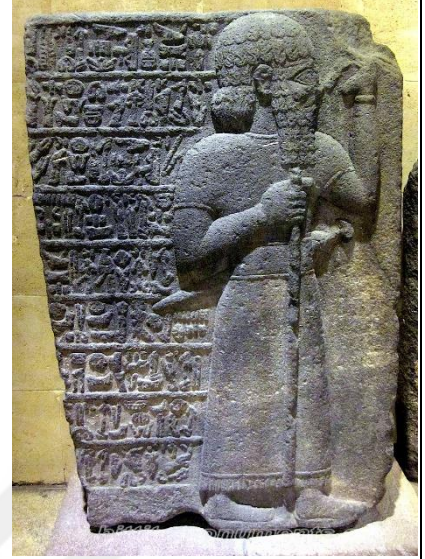
Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Tören alayı girişi

Tasvir: Kral Katuvas

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 35/g; Darga 1992: 245, Fig. 253.

Katalog No: 82

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış G/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,10 m, gen. 0,85 m

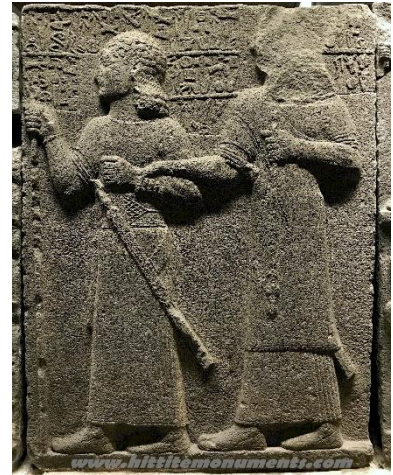
Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: -----

Tasvir: Kral Yariris ile Naibi

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 31/e.

Katalog No: 83

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli B/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,17 m, gen. 0,71 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: -----

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 57/e; Darga 1992: 257, Fig. 264.

264

Katalog No: 84

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli E/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: taban yük. 0,72 m, yük. 1,10 m, heykel yük. 3 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Çift aslanlı kaide

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 62//c-d; Darga 1992: 262, Fig. 268.

Katalog No: 85

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli K/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,31 m, gen. 0,87 m

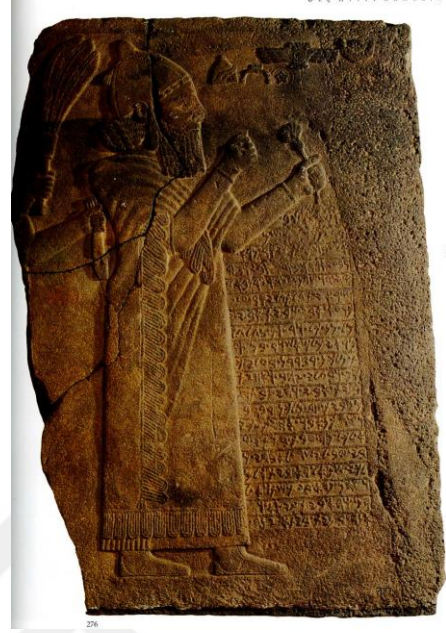
Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Kral Barrekub

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 66/c; Darga 1992: 275, Fig. 276.

Katalog No: 86

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli F/1a)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,12 m, gen. 1,16 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Kral Barrekub ve saray yazıcısı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 63/c; Darga 1992: 278, Fig. 278.

Katalog No: 87

Eser Adı: İvriz kaya kabartması (İvriz 1)

Malzeme: -----

Boyutları: Büyük figürün yük. 6 m

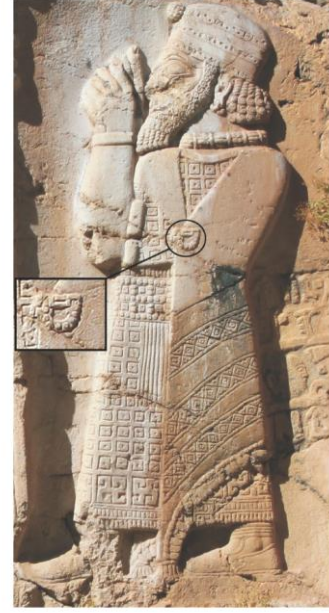
Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Kral Varpalavas

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 14//e; Darga 1992: 305, Fig. 295; Akçay 2011: Lev. 19.

Katalog No: 88

Eser Adı: Bor steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,75 m, gen. 0,40 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Kral Varpalavas

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Kemerhisar 1; Darga 1992: 307, Fig. 297; Akçay 2011: Lev. 5.

Katalog No: 89

Eser Adı: Ain el Arab 1 Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,94 m, gen. 0,47 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: ----

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 4//b.

Katalog No: 90

Eser Adı: Çiftlik Steli (Çiftlik 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,70 m, gen. 0,43 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: ----

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 5//e; Akçay 2011: Lev. 5.

Katalog No: 91

Eser Adı: Malatya Heykel (Malatya A/12)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 3,80 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Lloyd 1956: Pl. 15; Orthmann 1971: Taf. 41/d-e.

Katalog No: 92

Eser Adı: Sakçagözü Orhostat (Sakçagözü A/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,90 m, gen. 0,48 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Kral figürü

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 49/d.

Katalog No: 93

Eser Adı: Karaburçlu Steli (Karaburçlu 1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,94 m, gen. 0,91 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 14/d.

Katalog No: 94

Eser Adı: Karkamış Orthostat
(Karkamış Ab/4)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 1,35 m, gen. 2,30 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 21/c.

Katalog No: 95

Eser Adı: Malatya Orthostat
(Malatya B/3)

Malzeme: Kalker

Boyutları: -----

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 42/c.

Katalog No: 96

Eser Adı: Maraş Orthostat (Maraş A/2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,90 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 43/i.

Katalog No: 97

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş B/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,23 m, gen. 0,87 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 45/a.

Katalog No: 98

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş B/17)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 0,76 m, gen. 0,56 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 46/a.

Katalog No: 99

Eser Adı: Maraş Steli veya Orthostat
(Maraş B/20)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 0,60 m, gen. 0,85 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 46/b.

Katalog No: 100

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş C/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,58 m, gen. 0,57 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 47/d.

Katalog No: 101

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş C/4)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 0,61 m, gen. 0,31 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS IIIa (?)

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 47/e.

Katalog No: 102

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş D/4)

Malzeme: Kırmızımsı taş

Boyutları: yük. 0,80 m, gen. 0,28 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Oturan çocuklu kadın

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 48/d.

Katalog No: 103

Eser Adı: Maraş Steli

Malzeme: -----

Boyutları: yük. 1,10 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Ziyafet Sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Darga 1992: s. 321, res. 306

Katalog No: 104

Eser Adı: Ördekburnu Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,20 m, gen. 0,54 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS IIIa(?)

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 48/g.

Katalog No: 105

Eser Adı: Tell Rifa'at Steli

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 0,57 m, gen. 0,37 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 48/i.

Katalog No: 106

Eser Adı: Sakçagözü Stel veya Orthostat
(Sakçagözü C/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,80 m, gen. 0,76 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 51/f.

Katalog No: 107

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli B/3)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,15 m, gen. 0,96 m

Tarih: M.Ö. 850-800

Stil Grubu: GHS II

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Garstang 1929: Pl. 44/1

Katalog No: 108

Eser Adı: Zincirli Steli (Zincirli K/2)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,52 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Bonatz 2014: Fig. 3/1.

Katalog No: 109

Eser Adı: Yörükselim Steli

Malzeme: Bazalt

Boyutları: 40x50x10 cm

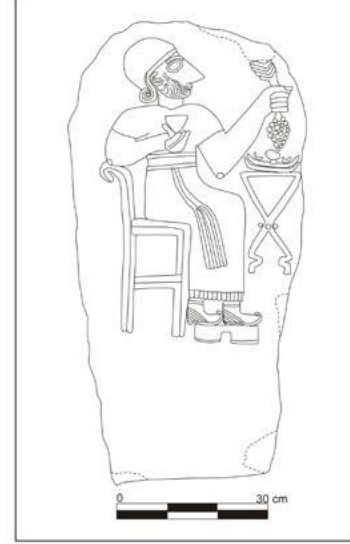
Tarih: M.Ö. 9. yüzyılın ortaları veya sonları

Stil Grubu: -----

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Çifçi 2022: s. 122, Fig. 3.

Katalog No: 110

Eser Adı: Zincirli Orthostat
(Zincirli H/4)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,80 m, gen. 1,60 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 65/a.

Katalog No: 111

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli H/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,79 m, gen. 0,73 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 65/b.

Katalog No: 112

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli H/6)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,79 m, gen. 0,58 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 65/c.

Katalog No: 113

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli H/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,79 m, gen. 0,39 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 65/d.

Katalog No: 114

Eser Adı: Zincirli Orthostat (Zincirli H/8)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,77 m, gen. 1,10 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Tören alayı

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 65/e.

Katalog No: 115

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış G/6)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,10 m, gen. 1,10 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Oyun oynayan kraliyet çocukları

Tasvir: Saraylı veya soylu figürler

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 31/f.

Katalog No: 116

Eser Adı: Karkamış Orthostat (Karkamış G/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,15 m, gen. 0,95 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: -----

Tasvir: Kucağında çocuk taşıyan saray görevlisi

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 31/g.

Katalog No: 117

Eser Adı: Maraş stel (Maraş A/1)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,00 m, gen. 0,56 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: -----

Tasvir: Birbirini kucaklayan karı ve koca

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 43/h.

Katalog No: 118

Eser Adı: Karatepe orthostat (Karatepe B/19)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,25 m, gen. 0,88 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyılın sonu - M.Ö. 7. yüzyılın başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: Taht sahnesi

Tasvir: Saraylı veya soylu figür

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 19/d.

Katalog No: 119

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş C/5)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,02 m, gen. 0,70 m

Tarih: M.Ö. 8. yüzyıl başı

Stil Grubu: GHS III

Sahne: Ziyafet sahnesi

Tasvir: Dokumacı ve yazman

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 47/f.

Katalog No: 120

Eser Adı: Maraş Steli (Maraş C/6)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,61 m, gen. 0,39 m

Tarih: M.Ö. 850-800/ M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS II/IIIa

Sahne: ----

Tasvir: Dokumacı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 47/g.

Katalog No: 121

Eser Adı: Zincirli ortostat (Zincirli F/1a)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 1,12 m, gen. 1,16 m

Tarih: M.Ö. 8. yy'nin sonu-7. yy'nin başı

Stil Grubu: GHS IIIb

Sahne: ----

Tasvir: Kral Barrekub ve saray yazıcısı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 63//c; Darga 1992: s. 278, Fig. 278.

Katalog No: 122

Eser Adı: Maraş stel (Maraş C/7)

Malzeme: Bazalt

Boyutları: yük. 0,65 m, gen. 0,29 m

Tarih: M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS IIIa

Sahne: ----

Tasvir: Yazıcı

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 47/h.

Katalog No: 123

Eser Adı: Maraş stel (Maraş D/5)

Malzeme: Kalker

Boyutları: yük. 0,55 m, gen. 0,31 m

Tarih: M.Ö. 850-800/ M.Ö. 800/750-700

Stil Grubu: GHS II/IIIa

Sahne: ----

Tasvir: Esnaf

Yayın Yeri: Orthmann 1971: Taf. 48/f.

